

SABATH YA NZAMBE

Sabata ya Cecil N. Wright

Mokolo ya Nkolo na H. Leo Boles

Sabata

Mbongwana ya Mibeko?

Danyeze 7:25 ezali kolobela mbongwana ya moto na mibeko ya Nzambe – likambo oyo ezali mabe. Kasi, soki Nzambe abongoli mobeko na ye moko, yango ezali likambo ekeseni mpenza – mpe mabe koyeba mpe komesana na yango te. Na yango, oyo nalingi kosala sikawa ezali kolakisa ete Nzambe asalaki mpenza mbongwana ya boye ntango asalaki Yesu Klisto azala nganga monene na biso nsima ya molongo ya Melekisedeke, mpe te nsima ya molongo ya Balevi ya Arona lokola apesaki mibeko mpo na banganga-nzambe na nse ya mobeko oyo akómisaki Moize moyokanisi mpe na nzela na yango apesaki mpe Mibeko Zomi na Ngomba Sinai.

1. Baebele (7:11-25) (Version standard américaine):

- a. "Soki bobongi nie ezalaki [kolobela lobiko kino na nsuka, v. 25] na nzela ya bonganga-nzambe ya Balevi (mpo na nse na yango bato bazwi Mibeko), mposa nini lisusu ezalaki ete nganga-nzambe mosusu abima na molongo ya Melekisedeke, mpe atangama te lokola molongo ya Alona? Mpo bonganganzambe ebongwanaka, esengeli mpe mbongwana ya mobeko. Mpo na oyo makambo maye mazali mpo na ye." alobaki ezali ya libota mosusu, oyo moto moko te asali mosala na etumbelo, mpo ezali polele ete Nkolo na biso abimaki na Yuda; mobeko ya mosuni [ya mosuni] [mobeko ya Boyokani ya Kala], kasi nsima ya nguya ya bomoi oyo ezangi nsuka [ya Klisto nsima ya lisekwa na ye]: mpo ete ezali litatoli na ye ete, Ozali nganga-nzambe mpo na libela, na molongo ya Melekisedeke, mpo na botau na yango mpe na litomba te (mpo mobeko esali eloko moko te ya kokoka). elikia, na nzela na yango tozali kopusana penepene na Nzambe kondimana moko ya malamumu koleka.

Eteni oyo ezali likolo ezali koloba ete ezali na "lobiko kino na nsuka" te (lobiko ya seko te) na nse ya bonganga-nzambe ya Balevi ya Boyokani ya Kala. Nganga-nzambe moko te, mpe ata molongo mobimba ya nganga-nzambe oyo akufaka, akokaki kopesa lobiko koleka bomoi na bango likolo ya mabele, mpo ete bambeka oyo bazalaki kopesa mbula na mbula ezwaki matomba koleka mbula moko te na mbala moko – yango wana, koleka bomoi na bango te na mabele. Na yango, ata baye bazali na bomoi na nse ya Boyokani ya Kala bakokaki kozala na bomoi ya seko kaka na nzela ya bonganganzambe ya sima mpe ya seko ya Yesu Klisto, oyo litomba ya mbeka na ye ya mbala moko mpo na masumu ezalaki ya sima mpo na kopesa lobiko na bango na seko (emonisami na c. na nse na 9:15) – mpo makila ya banyama oyo banganga-nzambe ya Balevi bapesaki mbala na mbala ekokaki te "kolongola masumu" (10:4) na meko ya kozala "kokanisama lisusu te," lokola na nse ya Boyokani ya Sika (8:12; 10:17-18).

- b. "Kasi sikoyo ye [Klisto] azwi mosala oyo eleki malamumu, na ndenge azali mpe moyokanisi ya kondimana ya malamumu koleka [oyo Moize azalaki moyokanisi na yango], oyo esalemi na bilaka

ya malamumu koleka. Mpo soki kondimana ya liboso ezalaki na mbeba te [elingi koloba, soki ekokaki te mpo na 'lobiko kino na nsuka'], boye esika ya mibale elingaki kolukama te. Mpo." amoni mbeba na bango [ekolo ya Yisraele, oyo eyaki kokabwana na bokonzi ya Yisalaele mpe bokonzi ya Yuda], alobi: Tala, mikolo ekoya, elobi Nkolo, ete nakosala Boyokani ya Sika na ndako ya Yisalaele mpe na ndako ya Yuda te engebene na kondimana oyo nasalaki na batata na bango na mokolo oyo nazwaki na loboko mpo na kobimisa bango na mokili ya Ezipito akobaki te na kondimana na ngai, mpe natalelaki bango te, elobi Nkolo [tala Yilimia 31:31-34] ... Na ndenge alobi: Boyokani ya sika, asali ya liboso ya kala. (8:6-13) Ezali bongo.

- c. Esili kolobelama likolo: "Mpe mpo na ntina oyo ye [Klisto] azali moyokanisi ya kondimana ya sika, ete liwa esalemi mpo na kosikola mabunga oyo ezalaki na nse ya kondimana ya liboso, baoyo babengami bakozwa elaka ya libula ya seko ['lobiko kino na nsuka']." (9:15)

Tosengi bino bótánga malamumu Mikapo 7-10 ya Baebele, oyo nazwi kaka biteni mpe namoni mingimingi ete:

(a) oyo esalemaki na nse ya Boyokani ya Kala ezalaki mitindo mpe bilili ya "makambo malamumu ekoya" (10:1) na nse ya Boyokani ya Sika, mpe

(b) Alongoli oyo ya liboso, mpo ete atelemisa oyo ya mibale. (10:9)

2. Tosengi yo otánga mpe 2 Bakolinti 3 mpe talá makambo oyo elandi:

a. Oyo "ekomami, mpe mayemi na mabanga," elingi koloba Mibeko Zomi ya Boyokani ya Kala, oyo ezali na mobeko ya Saba (Exode 31:18; 32:15; 34:28), elekaki (v. 4-16).

b. Elobami mpenza ete "Boyokani ya Kala... esili na Klisto" (v. 14).

3. Tosengi botala Bakolose 2:16-17, oyo etangami boye: "Moto moko te asambisa bino na misuni, to na masanga, to na ntina ya mokolo ya elambo to sanza ya sika to mokolo ya sabata [oyo nyonso etali Kondimana ya Kala]: oyo ezali elili ya makambo oyo ekoya; kasi nzoto [ezali kobwaka elili, soit disant] ezali ya Klisto [na maloba mosusu, . 'ya Klisto,' lokola na Biblia King James Version]."

Mibeko Zomi Ezali Naino Kokangisa?

Sikawa, mpo na koyeba soki "Mibeko Zomi ezali naino solo lelo lokola pene na mibu nkoto mibale mileki," soki olingi koloba ete ezali naino "kokangisa" lelo lokola ezalaki na ntango wana, etali soki ekotisama mpe na mobeko ya Boyokani ya Sika, to mobeko ya Klisto. Ezali kondimama na bonsomi nyonso ete nyonso wana ekotisami bongo, longola kaka etinda ya Sabata. Kasi na Bakolose 2:16-17, oyo totangami likolo, tomoni yango ekotisami mpenza na kati ya lolenge ya makambo oyo tosengeli kosambisama na yango te – elingi koloba ete, tosengeli kokweisama te mpo na kotosa yango te – elingi koloba, na yango, ete ezali kokangisama te na nse ya Klisto.

Yango ezali ya moboko, mpe elakisi mbongwana ya mibeko esalemi na Nzambe ye moko, na boye ete na nse ya Klisto etinda ya sabata ezali lisusu kokangama te – bosukisi oyo nakanisi ezali koleka bokeseni ya elonga. Mpe, na lolenge ya mayele, nakokaki kotika na yango kaka.

Kasi nalakaki "kosala makasi mpo na kozala ya mobimba mpo na kopesa botali ya mozindo ekoki mpo na botali ya polele mpe ya malamumu ya oyo nandimi ete ezali liteya ya makomi na likambo oyo ezali kotalelama" -- bomatisi, mpe bondimisi lisusu ya mayele ya bonzambe, soki olingi. Mpe ete nameki sikawa uta na makomi nyonso mibale ya Boyokani ya Kala mpe ya Boyokani ya Sika, atako elakisi lisalisi ya molai mingi, mingi koleka.

1. Ezalela ya Sabata na nse ya Mibeko ya Boyokani ya Sika.

Na Bagalatia 4:10-11, ntoma Paulo, ntango akomelaki bakristu ya bapakano oyo bazalaki kopusama na balakisi ya Bayuda mpo na kokatama ngenga mpe kotosa mobeko ya Boyokani ya Kala ya Moize mpo na kobika (tala Misala 15:1-5), alobaki boye: "Bozali kotosa mikolo [oyo ekosangisa mikolo ya sabata], mpe basanza, mpe bileko, mpe bambula. Nazali kobanga bino, noki te elakisi ete napesi bino mosala mpamba." Mpe, na oyo etali kokatama ngenga, oyo esengelaki na nzela ya Boyokani ya Kala, alobaki: "...soki bozwi kokatama ngenga, Klisto akopesa bino litomba te. Ee, natatoli lisusu na moto nyonso oyo azwi kokatama ngenga, ete azali na nyongo ya kotosa mobeko mobimba. Bokabwani na Klisto, bino oyo bolingaki kolongisama na nzela ya mobeko. Bokweyi na ngolu. ... Mpo na Klisto Yesu mpe kokatama ngenga te ezali na litomba te, to kozanga kokatama ngenga;

Mobeko oyo emonanaka na oyo tolobeli liboso ezali boye: Na nse ya Klisto "kokatama ngenga" epesameli mitindo te, mpe epekisami te soki esalemi te mpo na kotosa mobeko ya Boyokani ya Kala mpo na kobika. Kasi soki esalemi mpo ete esengami na nse ya mobeko ya kondimana ya Kala, mpe mpo na kolongisama to kobikisama, yango ezali kotinda biso tobatela mobeko wana nyonso, nzokande ekaboli biso na Klisto mpe na yango na ngolu ya Nzambe na nzela ya Klisto, soki te tokoki kobikisama. Mobeko wana, oyo etali etinda nyonso ya Boyokani ya Kala oyo ekotisami te na mobeko ya Boyokani ya Sika, EZALI NA LILOBA YA "SABBATH", OYO EZALI KOYEBA NA Bakolose 2:16-17.

Mpe, lokola na eteni wana "sabata" etangami kati na biloko oyo "ezali elili ya makambo oyo ekoya" – "mobeko oyo ezali na elili ya makambo malamumu oyo ekoya" (Baebele 10:1) – elingi koloba koya na nzela ya Klisto, oyo azali moyokanisi ya Boyokani ya Sika– yango ekomisi yango na ntina kotala sabata malamumu koleka na nse ya Boyokani ya Kala mpe ya Sika, mpo na lolenge ya kotala naino ya monene mpe ya polele ndenge oyo bato batalelaka yango.

2. Sabata na makomi ya Boyokani ya Kala: Genese to Malaki.

a. Elobelami ya liboso (Genese 2:1-3): "Mpe lola mpe mabele esilaki, mpe mampinga na yango nyonso [na mikolo motoba ya Genese 1]. Mpe na mokolo ya nsambo Nzambe asilisaki mosala na ye oyo asalaki; mpe apemaki na mokolo ya nsambo na mosala na ye nyonso oyo asalaki. Mpe Nzambe apambolaki mokolo ya nsambo, mpe apesaki yango libulu, mpo ete

oyo kati na yango apemaki na mosala na ye nyonso oyo Nzambe asalaki." azalaki kokela mpe kosala."

Verbe ya Liebele oyo ebongolami awa "kopema" ezali shabath, elimboli kotika, to kopema. Mokolo ya nsambo, oyo ezalaki elembo ya bosilisi ya mosala ya bozalisi ya Nzambe, ekómaki kobengama "sabata" (sabata) to "mokolo ya sabata." Ezalaki elembo ya nsuka ya poso ya yambo ya bozali ya mabele, mpe ebandeli ya bolandi ya poso na poso ya mikolo ya nsambo, oyo na sima Nzambe alobelaki lokola "ba sabata na ngai" (Exode 31:13; Levitike 19:3, 30; 26:2).

- b. Ya mibale oyo elobelami (Kobima 16): Yisalaele, oyo euti kosikolama na bowumbu ya Ezipito mpe ezalaki na ebandeli ya mobembo na yango molai kino na mokili ya elaka ya Kanana, ememamaki na esobe ya Sin, mosika te na Ngomba Sinai, epai wapi bakozala na kaa mpo na mbula moko mpe bakozwa mobeko ya Boyokani ya Kala, elongo na Mibeko Zomi na yango oyo eyebani mingi, oyo esangisi mibeko ya sabata oyo tozali kolobela sikawa.

Bilei ebimaki na esobe ya Sin, mpe bato bamilelaki. "bongo Yehova alobi na Moize: Tala nakosopela bino mampa longwa na lola; mpe bato bakobima mpe bakoyanganisa eteni ya mokolo moko mikolo nyonso, mpo nameka bango soki bakotambola na mobeko na ngai to te. Mpe ekosalema na mokolo ya motoba, bakobongisa oyo bakomema, mpe ekozala mbala mibale koleka oyo bakoyanganisa mokolo na mokolo" (16:4-5).

Mpe na mokolo ya motoba ya yambo, Moize alimbolaki bato boye: "Oyo ezali oyo Yehova alobi: Lobi ezali bopemi ya lokumu, sabata mosantu mpo na Yehova: Lamba [lelo] oyo bokotumba, mpe kolamba oyo bokotumba, mpe nyonso oyo etikali bobomba mpo na bino kino ntongo" (16:23). Mpe ntango ntongo ekómaki Moize alobaki lisusu ete: "Lia yango lelo; mpo lelo ezali sabata mpo na Yehova: lelo bokokuta yango na elanga te. Mikolo motoba bokoyanganisa yango; kasi na mokolo ya nsambo ezali sabata, na kati na yango ekozala te" (v. 25-26).

Bato mosusu babimaki ata ndenge nini na mokolo ya sabata mpo na koyanganisa, kasi bakutaki ata moko te. "Mpe Yehova alobaki na Moize [mpo na kopesama na bato]: Kino boni boboyi kotosa mibeko na ngai mpe mibeko na ngai? Mpo ete Yehova apesi bino sabata, yango wana apesi bino mampa na mokolo ya motoba mpo na mikolo mibale; bofanda moto na moto na esika na ye, moto moko te abima na esika na ye na mokolo ya nsambo. Bongo bato bapemaki na mokolo ya nsambo" (v. 28-39).

Yango ezalaki ebandeli ya, mpe kondima mpo na, etinda ya sabata lokola eteni ya ntina mingi mpenza ya kondimana kati na Nzambe mpe Yisalaele, oyo esengelaki kosalema mosika te na Sinai.

- c. Ya misato oyo elobelami (Exode 20); Na mokolo ya misato nsima wana Yisraele ekómaki na esobe ya Sinai, Nzambe alobaki na nsomo nyonso uta na nsonge ya Ngomba Sinai Mibeko Zomi oyo na nsima akomaki na bitanda mibale ya mabanga mpe apesaki Moize. Abandaki

na koloba: "Ngai nazali Yehova Nzambe na yo, oyo nabimisaki yo na mokili ya Ezipito mpe na ndako ya bowumbu" (v. 2). Mobeko ya liboso ezalaki ya kozala na banzambe mosusu te liboso (to longola) ye. Mpe ya minei ezalaki: "kokanisa mokolo ya sabata, mpo na kobatela yango mosantu. Mikolo motoba okosala mosala, mpe okosala mosala na yo nyonso, kasi mokolo ya nsambo ezali sabata mpo na [Yehova] Nzambe na yo: na yango okosala mosala moko te, yo, to mwana na yo ya mwasi, mosaleli na yo ya mobali, to bibwele na yo, to mopaya na yo oyo azali na kati ya bikuke na yo: mpo ete na mikolo motoba [Yehova] asali lola mpe mabele, mbu, mpe biloko binso bizali kati na yango, mpe apemaki na mokolo ya nsambo, mpe abulisaki yango" (v. 8-11).

- d. Makomi mosusu ya kolimbola – oyo ezali konyata ntina monene mpe ntina ya sabata ya mokolo ya nsambo mpo na Yisalaele: Kobima 31:12-17: "Solo bokobatela ba sabata na ngai: mpo ezali elembo kati na ngai mpe bino na mabota na bino mobimba; mpo ete boyeba ete nazali Yehova oyo asantisaki bino. ...Yango wana bana ya Yisalaele bakotosa sabata, mpo na kotosa sabata sabata na mabota na bango mobimba mpo na kondimana ya seko.

Boike, "ba sabata," ezali kolobela kaka sabata ya mokolo ya nsambo na bozongeli na yango ya poso na poso (poso na poso ezali na sabata) – yango wana, "Solo bokobatela sabata na ngai: mpo ezali elembo kati na ngai mpe bino na mabota na bino nyonso."

Kolimbola Mibeko 4:7-8: "Mpo ekolo nini monene ezali, oyo ezali na nzambe penepene na bango, lokola Yehova Nzambe na biso azali ntango nyonso oyo tozali kobelela ye? Mpe ekolo nini monene ezali oyo ezali na mibeko mpe makuli ya boyengebene lokola mibeko oyo nyonso, oyo natye liboso na bino lelo?" Yango Moize alobaki na diskur na ye ya adieux na Yisalaele mbula ntuku minei nsima ya kopesa mobeko na ebandeli na Sinai, oyo azalaki sikawa kozongela kaka liboso ya liwa na ye mpe kokota na bango na Kanana na ntango wana na nse ya bokambi ya Yosua.

Kolimbola Mibeko 5:12-15: Ntango Moize azongelaki etinda ya sabata ya Exode 20:8-11, kosenga kopema na mosala na mokolo ya sabata ata mpo na "mosaleli-mobali" mpe "mosali-mwasi" na bango, abakisaki ete: "Mpe okokanisa ete ozalaki mosaleli na mokili ya Ezipito, mpe Yehova Nzambe na yo abimisaki yo na loboko na nguya mpe na loboko na ye oyo esembolami: yango wana Yehova." Nzambe na yo apesi yo mitindo ete obatela mokolo ya sabata" (v. 15).

Ezekiele 20: Bikeke mingi na nsima, ntango bankulutu ya Yisraele bayaki epai ya mosakoli Ezekiele mpo na kotuna Yehova na nzela na ye, Yehova atindaki ye akundwela bango mbala mibale likambo oyo tolobeli awa na likoló na Exode 31:12-17, ndenge elandi:

- (a) "Lisusu napesaki bango ba sabata na ngai, mpo na kozala elembo kati na ngai mpe bango, mpo báyebe ete nazali Yehova oyo azali kosantisa bango" (v. 12); mpe
(b) "ba sabata na ngai ... ekozala elembo kati na ngai ná bino, mpo bóyebe ete nazali Yehova Nzambe na bino" (v. 20).

Nehemia 9:12-15 , NW: Pene na ekeke mosusu na ndambo na nsima, nsima ya bozongi ya Yisalaele longwa na boombo ya Babilone, ntango na liyangani monene na Yelusaleme libondeli ya botondi bobele moko epesamaki epai na Nzambe oyo kati na yango lisoló ya monene ya boyokani na ye na Yisalaele elobelamaki uta na kobenga ya nkoko na bango Abalayama kino na ntango wana, kati na makambo mosusu balobaki ete: “Okitaki mpe likoló na Sinai, mpe osololaki elongo na bango longwa na likoló, mpe okangaki.” bango makuli ya sembo mpe mibeko ya solo, mibeko mpe mitindo ya malamumu, mpe oyebisaki bango sabata ya yo mosantu, bango mitindo, mpe mibeko, mpe mobeko moko, na nzela ya Mose mosaleli na yo, mpe apesaki bango limpa uta na lola mpo na nzala na bango, mpe abimisaki mai mpo na bango uta na libanga mpo na mposa na bango ya mai, mpe apesaki bango mitindo ete bakokota mpo na kozwa mokili oyo olapaki ndai mpo na kopesa bango.”

Yisaya 66:23-24, 25 .sikawa elobelami na nsuka atako na kolandana ya ntango soko ekeke moko liboso koleka makomi oyo euti na Ezekiele, ekeseni na oyo nyonso oyo tolobeli liboso, ezali elaka ya esakweli epai na Yisalaele ya ntango oyo “bato nyonso ya mosuni” (mabota nyonso) bakosambela Nzambe ya Yisalaele “kobanda sabata tii na sabata,” ndenge elandi: “Mpo lokola lola ya sika mpe mabele ya sika, oyo nakosala, ekotikala liboso na ngai, Yehova alobi bongo.” momboto na yo mpe nkombo na yo etikali.

Na bokuse ya makambo oyo tolobeli, tozali na makambo oyo elandi:

- . Ezali na mokanda moko te oyo emonisi ete bato bazalaki kokumisa mokolo ya nsambo ya poso lokola mokolo ya bopemi ya lokumu epai ya Yehova liboso ya kopesa yango na Yisalaele lokola bongo – eleko oyo ezali na nse ya mbula 2500 te ya lisolo ya bato – liboso ya mpela te, na Adama, Abele, Sete, Enoka, Noa, to moto mosusu – mpe te nsima ya mpela, na Abalayama, Yisaka, Yakobo, to moto mosusu to bato mosusu.

Nzokande, liloba "poso" (na Liebele shabua, a sambo) ezwami na Genese 29:27-28, kopesaka lapolo ya minoko oyo Labana asalelaki na masolo na Yakobo mibu koleka 250 liboso ya kopesa "sabata" ya Yehova na Yisalaele na Sinai. Na yango, na ntembe te cycle ya mikolo nsambo ewutaki na mikolo motoba ya bozalisi bakisa mokolo ya bopemi ya Nzambe uta na bozalisi na mokolo ya nsambo – nzokande kozanga ata mokanda moko ya mokolo ya nsambo epesamaki na moto lokola bopemi epai ya Yehova, kino epesamaki na Yisalaele lokola elembo ya kondimana kati na ye mpe bango lokola bato na ye ya sipesia oyo baponaki na ntango wana, lokola elobami likolo.

- (2) Ekólo mosusu moko te monene ezalaki na nzambe to kondimana lokola Nzambe mpe kondimana ya Yisalaele, mpe, na ndenge oyo elimboli yango, sabata te oyo esengelaki kobatela. (Deteronome 4:7-8; 5:12-15) Na lolenge ya kokokanisa, ezalaki lokola ntango mobali apesi mwasi na ye lopete ya libala lokola elembo ya kondimana ya libala kati na ye ná ye, mpe bango moko, kokesenisa ye na bato mosusu nyonso. Mpe Nzambe ye moko akokanisaki yango na boyokani ya boye, kolobaka: «oyo babukaki kondimana na ngai, atako nazalaki mobali na bango» (Yilimia 31:32).

Lisusu, sabata ya mokolo ya nsambo ebongi mpenza lokola elembo ya ndenge wana kati na Nzambe mpe Yisraele mpo na kondimana oyo basalaki na Sinai. Mpo sabata na ye elakisi nsuka ya mosala nyonso oyo asalaki na mikolo motoba ya bozalisi, mpe akanisaki yango (Genese 2:1-3). Mpe kopesa basabata na ye na Yisalaele ezalaki mpe elilingi mpe ekundolaki kosukisa bowumbu na bango na Ezipito, na kolanda Deteronome 5:15. Yango ezalaki elilingi ya likambo oyo ete Nzambe ya bozalisi azalaki sikawa Nzambe ya Yisalaele, mpe basengelaki kozala na mosusu te – kaka lokola ekolo mosusu te ekabolaki boye na lisolo, to sabata mpo na kobatela lokola bopemi ya lokumu mpo na Yehova.

- (3) Koyebisa Yisalaele "sabata mosantu" na ye ezalaki moko ya makambo oyo esanganaki zingazinga mpe likolo ya kokita ya Nzambe "na Ngomba Sinai" mpe koloba na bango uta na lola (Nehemia 9:13-15). Mpe kozanga boyebi na bango ya liboso na ntina na yango emonisami na etamboli ya basusu kati na bango ntango molulu na yango epesamaki liboso etindamaki na esobe ya Masumu na boyokani na ebandeli ya Nzambe ya koleisa bango mana (Kobima 16).
- (4) Liloba oyo ezali na (2) oyo ezali awa na likoló, oyo elobeli ndenge Yisalaele abukaki kondimana ya libala kati na Yehova mpe bango, esangisi mpe "kofinga" na bango mokolo ya sabata, elembo ya kondimana kati na bango mpe ye, na kobatelaka yango mosantu te, lokola mokolo ya bopemi mpo na Yehova. Lolenge ya liboso oyo balobelaki mbindo ya ndenge wana ezali na Mituya 15:32-36 . Kasi ba références mosusu ezali ebele mingi mpo na kotanga awa.
- (5) Na nsuka, elaka ya esakweli na Yisaya 66:22-23 epai ya Yisalaele oyo etali sabata na mabele ya sika oyo akosala, elobeli te kobatela sabata na mabele oyo ya lelo na nse ya Boyokani ya Sika oyo Klisto azali moyokanisi na yango, oyo ezwi esika ya Boyokani ya Kala oyo Moize azalaki moyokanisi na yango, kasi na sabata ya nsuka mpo na basikolami ya bikolo nyonso na mokili oyo ekoya naino. Atako elaka oyo elobelamaki elambamaki na monoko ya sabata oyo ezalaki na ntango wana na nse ya Boyokani ya Kala (lokola koya kosambela ye "uta sabata moko kino na mosusu," mpe "uta na sanza moko ya sika kino mosusu"), esengelaki kosalelana na ndenge ya elilingi atako atako bongo ezalaki komonisa sabata ya seko.

Pamba té, lokola ntoma Yoane amonaki na emonaneli na ye na Patmos, ya "mabele ya sika," na "engumba na yango ya bule, Yelusaleme ya sika" (Emoniseli 21:1 - 22:5), "engumba ezali na mposa ya moi te, to ya sanza te mpo na kongenga likolo na yango: mpo nkembo ya Nzambe engengisaki yango, Mpe pole na yango ezali Mwana-Mpate" (21:23); "mpe baporte na yango ekokangama ata moke te na moi (mpo butu ekozala te kuna)" (v. 25); "mpe butu ekozala lisusu te; mpe bazali na mposa ya pole ya mwinda te, mpe pole ya moi te, mpo ete Nkolo Nzambe akopesa bango pole" (22:5).

Lisusu, baverse misato oyo touti koleka elandi na verse ya nsuka oyo ezali kotánga boye, oyo, lokola ezali na ntango moko, esengeli mpe kozala ya elilingi: "Mpe bakobima mpe bakotala bibembe ya bato oyo babuki mobeko na ngai: mpo ete nselele na bango ekokufa

te, mpe mōto na bango ekozimisama te; mpe bakozala likambo ya koyina mpo na mosuni nyonso” (Yisaya 66:24).

Bafraze oyo enyatami na nse [mpo ete nselele na bango ekokufa te, mpe mōto na bango ekozimisama te] esalelamaki na nsima na Yesu, ndenge ekomami na makomi ya Boyokani ya Sika ya Malako 9:43-48, lokola etali “nsonge” mpe “mōto” ya “lifelo” (Gehena). Oyo ya nsuka ezalaki mpenza Lobwaku ya Hinome, oyo ekómaki kosalelama lokola esika ya kobwaka bosoto ya engumba na libándá ya Yelusaleme ya mabele, bobele ya bosoto te kasi mpe mpo na bibembe oyo ekundamaki te, “esika banyoka ezalaki koswa mpe mōto ezalaki kozika” (ndenge emonisami na A. T. Robertson’s Word Pictures in the New Testament). Kasi esalelamaki na Nkolo na biso na ndenge ya elilingi ya “moto ya seko oyo ebongisamaki mpo na zabolo mpe baanzelu na ye” (Matié 25:41), – oyo babengi “laki ya moto” na Emoniseli 20:14-15 – esika wapi bato oyo bazali sembo te “bakokende na etumbu ya seko” (v. 26), uta na bosambisi ya mokili mobimba ntango Yesu akoya lisusu (Matai 25:31-46), oyo ezali kolanda lisekwa ya bakufi na mokili mobimba mpe kokima mabele mpe lola ya lelo (emonani ete lola na yango ya atmosphère mpe mbala mosusu lola ya sideréal, kasi esika ya kofanda ya Nzambe te) (Emoniseli 20:11-15). Nzokande, na ntembe te, laki ya mōto ya seko ekozala te na libándá ya, to esika oyo bafandi oyo basikolami bakoki komona, “engumba mosantu, Yelusaleme ya Sika” (Emoniseli 21:1 - 22:5).

Mpo na bantina motindo wana, eteni ya Yisaya 66:23-24 oyo etali sabata kati na “mabele ya sika” oyo Yehova alingaki naino “kosala” emonani lokola emonisami malamumu kati na Commentaire ya Elliott mpo na Biblia mobimba, ndenge elandi: “Ezali na lolenge ya likambo oyo ete maloba mazwaki ata mokolo moko te, mpe ekoki kozwa ata mokolo moko te, kokokisama ya solosolo. Bososoli ya solo ezwami na Yelusaleme ya sika.” ya Emoniseli 21:22-27 ya sabata ya seko ya Baebele 4:9, mpe ata emonaneli wana ya nkembo ezali kaka elembo ya makambo ya solo ya molimo.”

Elobami malamumu ete Kondimana ya Kala ezali Kondimana ya Sika oyo ebombami, mpe ya Sika ezali Kondimana ya Kala oyo emonisami. Na yango, tozali sikawa kozonga libosoliboso na oyo ya Sika mpo na makambo oyo Kala emonisaki.

Makambo oyo tomoni na Makomami ya Kondimana ya Sika

1. Ete eteni ya Boyokani ya Kala ya Yisaya 66:22-23 etangi biso na sabata ya seko oyo esengeli kozala bopemi ya suka mpo na bato ya Nzambe, mpo na kosepela na yango na nzela ya Yesu Klisto, mpe kozala elili kasi kosepela na yango te na nse ya Boyokani ya Kala, mpe yambo te ete mabele na biso ya lelo ezwa esika ya mabele ya sika mpe ya seko, nsima ya koya ya mibale ya Klisto na mabele oyo na nsuka ya yango istware, emonisami polele, kati na mikapo mosusu, na mikapo oyo elandi:

a. 2 Petelo 3:10-13 : “Kasi mokolo ya Nkolo [mokolo ya ‘koya’ na ye.” v.4] ekoya lokola moyibi; bato nyonso ya bomoi ya bulɛɛ mpe ya kobanga Nzambe, bazali kozela mpe bazali na mposa makasi ya koya ya mokolo ya Nzambe, oyo mpo na yango likoló ezali kopela mɔtɔ ekopanzana mpe biloko bikonyangwa na molunge makasi?

b. Emoniseli 20:11-15 : "Namonaki kiti ya bokonzi ya pembe, mpe moto oyo afandi likolo na yango, oyo mabele mpe lola ekimaki uta na elongi na ye; mpe esika ezwamaki te mpo na bango mpe namonaki bakufi, bato minene mpe mike, batelemi liboso ya kiti ya bokonzi; mpe mikanda mifungwamaki. mpe buku mosusu efungwamaki. Oyo ezali mokanda ya bomoi: mpe bakufi basambisamaki na makambo oyo ezalaki." ekomami o mikanda, engebene na misala mya bango.

Na boye, tozali na "mabele mpe lola" ya lelo oyo ezali kokima mosika na boyokani na lisekwa mpe bosambisi ya bato ya mokili mobimba, lokola emonanaki na ntoma Yoane na bimonaneli na ye ya mikolo mizali koya ntango azalaki na boombo na Esanga ya Patmos.

c. Emoniseli 21:1 - 22:5 : Atako ezali mingi mpo na kozongela maloba awa, esengeli kotánga yango malamumalamu mobimba. Ezali emonaneli ya oyo tolobeli likolo elandami na lola ya sika mpe mabele ya sika mpo na bayengebene ya bikolo nyonso, na "engumba mosantu, Yelusaleme ya sika [na bokeseni na Yelusaleme ya mabele ya Palestine] oyo ezali kokita uta na lola uta na Nzambe" ("engumba ya Nzambe na bomoi, Yelusaleme ya lola" (Baebele 12:22).

“Mabele ya sika” oyo mpe “engumba mosantu, Yelusaleme ya Sika,” ezalaki polele “mboka ya likoló” mpe “engumba oyo ezali na miboko, oyo motongi mpe mosali na yango azali Nzambe,” oyo Abalayama, Sara, mpe Yisaka mpe Yakobo balukaki (Baebele 11:8-16) lokola oyo ya nsuka mpo na bango na esika ya Kanana, oyo ezalaki kaka elilingi to “elili” ya oyo esengelaki koya.

"Mpe bango banso [kotangaka bato oyo touti kolobela, bakisa mpe basusu mingi oyo batangami mpe mpo na kondima na bango], lokola bazwaki litatoli oyo epesamaki epai na bango na nzela ya kondima na bango, bazwaki elaka te [ya mboka mpe engumba ya lola], Nzambe apesaki eloko moko ya malamumu koleka mpo na biso [koleka oyo epesami na mabele oyo], ete longola se biso, basengeli te kokoma bato ya kokoka" (Baebele 11:39-40). Elingi

koloba, bakokota te na bobongi nie ya mokili oyo ekoya liboso ya lisekwa ntango Klisto akoya lisusu na mabele, ndenge moko na oyo ekozala solo mpo na biso.

- d. Baebele 3:1 - 4:11: Awa lisusu tozali na mokapo moko oyo epanzani (oyo tosengi botanga na mobimba na yango, bo noter progression na yango).

Ebandeli: 1 .

"Yango wana, bandeko basantu, baye bazali kosangana na libiangi ya lola, bokanisa Apostolo mpe Nganga Monene ya boyamboli na biso, kutu Yesu, ... mwana na ndako na ye [na ndimbola ya 'ndako'], oyo tozali ndako na ye, soki tosimbaki makasi mpiko na biso mpe nkembo ya elikia na biso kino na nsuka" (3:1-6).

Kokoba: 1 .

Kokundolisa batangi bozangi kondima mpe bozangi bosembo ya mingi boye ya Yisalaele ya mosuni mpe na yango kokota na bango ata moke te na bopemi oyo ekanamaki mpo na bango na Kanana ya mabele: lisusu kolendisaka kozwa likebisi uta na likambo oyo mpe kozanga te bopemi oyo ekanamaki mpo na Yisalaele ya molimo na Kanana ya lola (3:7 - 4:8).

Kosukisa: 1 .

"Bopemi ya sabata etikali mpo na bato ya Nzambe. Mpo moto oyo akoti na bopemi na ye, ye moko mpe apemaki na misala na ye, lokola Nzambe apemaki na misala na ye. Bongo tosala makasi mpo na kokota na bopemi wana, ete moto moko te akweya na ndakisa ya kozanga botosi" (4:9-11).

Oyo ya nsuka ekoki kokundwela biso Emoniseli 14:13 : "Esengo na bakufi oyo bakufaka kati na Nkolo uta sikawa: iyo, elobi Molimo, ete bapema na misala na bango; mpo misala na bango ekolanda elongo na bango."

2. Mpo na botali ya mobimba mpe ya polele na makambo nyonso, tozali na mposa ya bolukiluki mosusu ya makambo mpe bokoli oyo etali yango na eleko ya Boyokani ya Sika, kati na boyei ya yambo mpe ya mibale ya Klisto, ntango "sabata" ya Boyokani ya Kala ezalaki lisusu kokangama te, mpe mpo na nini te, lokola mitindo mosusu nyonso mosusu ya Decalogue (Exode 20:1-17) ekotisama na mobeko ya Boyokani ya Sika mpe. Na yango tokobanda na mpo na nini kokangisa te, nsima ya bokebi oyo elandi:

LIBOKEBI: Motángi akoki komona ete mwa makambo oyo elandi ezali kolembisa mpe ya tekini koleka biteni ya makambo oyo tolobeli awa na likoló, kasi asengeli koyeba ete eloko mokomoko ezali na ntina mpo na kososola makambo oyo ekoki komonana lokola mwa makambo oyo ezali kowelana awa mpe kuna. Na tango moko, na kati ya masese oyo elandana na oyo etali bokonzi na ye oyo ezali koya (Matai 13:1-58; Marko 4:1-34 mpe Luka 8:4-15), Yesu alobaki boye: "Bokonzi ya Nzambe ezali bongo, lokola nde moto akobwaka mboto na mabele; mpe akolala mpe asekwu butu na moi, mpe momboto ekobima mpe ekokola, ayebi te ndenge nini mabele ebotaka mbuma na yango moko;

Yango ezali kopesa likanisi ya ba phases successives ya ba étapes ya bokonzi, oyo esengeli koyeba soki tozali capable ya ko éviter confusion. Mpe esika mosusu na molongó ya masese oyo tolobeli awa na likoló, «Momboto ezali liloba ya Nzambe» (Luka 8 - 10), «liloba ya bokonzi» (Matié 13:19); mpe "kobuka mbuma ezali nsuka ya mokili" (Matai 13:39), ntango bato mabe "bakatamaki" na kati ya bayengebene, mpe babwakami "na litumbu ya móto" (v. 47-50) – oyo ekozala na boyei ya mibale ya Klisto (Matai 25:31-46) – ntango moyengebene "akozwa bokonzi" (v. 34) mpe bakota "na bomoi ya seko" (v. 46), "na mokili oyo ekoya" (Marko 10:29-30; Luka 18:29-30) – "kokota na bango na bokonzi ya seko ya Nkolo mpe Mobikisi na biso Yesu Klisto" (2 Petelo 1:11) – na "libula oyo ekobeba te. Mpe ya mbindo te, mpe oyo ekosila te, ebombami na lola mpo na bino ... lobiko "kino na nsuka," lokola elobelamaki liboso uta na Baebele 7:25.

Na mokuse, toko découvrir

(1) eteni ya liboso mpe

(2) eteni oyo ekómi mobimba ya bokonzi ya likoló na mokili oyo, kati na koya ya liboso mpe ya mibale ya Klisto; mpe na nsima

(3) eteni ya suka (to koloba malamú bokobi ya seko ya eteni ya lola) na mokili oyo ekoya nsima ya nsuka ya mokili – ya yambo ezali ya komekama, ya bolengeli mpo na kokota na ya misato.

Tokoki mpe kokanisa ete baye bakoti na eteni No.1 bazali bana mboka ya charte ya No.2 (soki bazali sembo), mpe na nsima bana mboka ya sembo ya oyo ya nsuka lokola bakoti mpe bazwi libula ya No.3. na kati na yango bakosepela na "bopemi ya sabata" oyo etikali "mpo na bato ya Nzambe," lokola elakamaki na Baebele 4:9 mpe emonisami liboso, lokola ekeseni na sabata ya "mokolo ya nsambo" ya mibeko ya Boyokani ya Kala kasi ezali eteni ya mobeko ya Boyokani ya Sika te na nse ya Yesu Klisto, lokola esi emonanaki.

Tala mpo na nini sabata ya mokolo ya nsambo ezali eteni ya mobeko ya Boyokani ya Sika te yambo ya kokende na makanisi mosusu ya ntina.

a. Ndenge esi ekomamaki malamú, sabata ya mokolo ya nsambo epesamaki na Yisalaele engebene na mosuni, mpe yango moko, na Sinai, lokola elembo ya kondimana oyo ezalaki kosalema na ntango wana na Yehova elongo na bato ya Yisalaele, kokesenisa bango mpe kokesenisa bango na bikólo mosusu ya mokili (Bapakano)., mpe ebongaki mingi na lisolo ya bato mpo na ntina wana.

Kasi kati na Klisto, bokeseni mpe bokabwani wana ezali lisusu te. Mpe Boyokani ya Kala kosala mpe kosenga ya boye epesi nzela na Boyokani ya Sika oyo ezali kaka te kosenga bango te, kasi elongolaka bango --koyambaka Bapakano lokola mpe Bayuda, mpe na maloba ya ndenge moko, na ndenge wana ekomisi bango banso ekolo moko, Yisalaele ya molimo (tala Baefese 2:11-22; Baloma 2:28-29; 9:6-8; Bagalatia 3:26-29;

Yesu ye moko asilaki koloba ete, "Nazali na bampate mosusu [na bapakano] oyo ezali ya etonga oyo [ya Bayuda] te; bango mpe nasengeli komema, mpe bakoyoka mongongo na ngai; mpe bakokoma etonga moko [na bampate ya Bayuda], [bakozala na] mobateli moko" – to,

botangi mosusu, "ekozala na etonga moko, mobateli moko" Yoane 10:21). Lisusu, alobaki ete, "Mpe ngai, soki natomboli likolo uta na mabele, nakobenda bato banso [Bayuda mpe bapakano] epai na ngai moko" (Yoane 12:32).

Mpe yambo ya komata na ye, apesaki mitindo ete nsango malamumu esakolama na bikolo nyonso ndenge moko (Matié 28:19-20; Marko 16:15-16 mpe Luka 24:46-47) – oyo ezalaki, "na Moyuda liboso, mpe lisusu na Mogreke [Bapakano]" (Baloma 1:16) – kobanda na mobu 34 ya T.B 2), mpe emonani ete pene na mobu 41 ya T.B. tii na oyo ya nsuka (Misala10-11).

Yango wana, kokoba kokangisa elembo ya Boyokani wana ya Kala kati na Nzambe mpe Yisalaele engebene na mosuni na eleko ya Boyokani ya Sika (nsima ya liwa ya Klisto, lisekwa, mpe komata na likoló) ekozala anomalie – na ndenge ya kokangisa kokatama ngenga ya mosuni na nse ya Boyokani ya Kala lokola elembo ya bakitani ya Abrahama engebene na mosuni, oyo baklisto ya bapakano bazali te. Epai mosusu, mitindo nyonso ya Decalogue ya Boyokani ya Kala, longola se mobeko ya sabata, ekozala malamumu mpo na bakristu, ezala ya Bayuda to ya bapakano, lokola ezalaki mpo na Yisalaele ya mosuni na nse ya Boyokani ya Kala– mpe na yango ekotisami na mibeko ya Boyokani ya Sika.

Na ntina wana oyo ezali na ntina mingi tokokaki lisusu kokanga boyekoli na biso. Kasi tokokoba na makambo mpe bokoli oyo etali yango na boyokani na eleko ya Boyokani ya Sika, kati na boyei ya yambo mpe ya mibale ya Klisto, ntango etinda ya sabata ya mobeko ya Boyokani ya Kala etikalaki kokangama. Mpo ete bokoli mpe makambo oyo elobelami ekopesa makanisi ya malamumu koleka na makambo mosusu mpe ekosalisa biso tóboya mwa mabunga oyo emonanaka mingi. (Bazongeli mosusu, kasi mpo na konyata makambo ndenge mosusu, ekoki komonana.)

- b. "Mibeko mpe basakoli [oyo bazali komonisa Boyokani ya Kala] bazalaki kino Yoane [Mobateli, mobandisi ya Yesu]: uta ntango wana nsango malamumu ya bokonzi ya Nzambe [oyo azali kokamba bokonzi ya Yisalaele ya mosuni] esakolami, mpe moto na moto akoti na yango na mobulu," elobaki Yesu (Luka 16:16). Elingi koloba ete baoyo bakotaki basalaka yango liboso ya botemeli mingi. Pamba té, alobaki pe : «Mawa na bino ba avocats ya mibeko! Pamba té bolongolaki fungola ya boyebi: pe ba oyo bazalaki kokota bopekisaki» (Luka 11:52); lisusu, "Kasi mawa na bino, bakomeli pe Bafalisai, bakosi! Pamba té bokangaka bokonzi ya lola liboso ya bato. pamba té bokotaka kati na bino moko te, pe botiki te baoyo bazali kokota bakota" (Matié 23:13).
- c. "Kokota" wana, nzokande, ezalaki kaka na eteni ya yambo mpe ya bolengeli ya bokonzi na mabele, oyo esakolamaki liboso na Yoane mpe na nsima na Yesu lokola "ezali pene" (Matai 3:1-2; 4:1) – eyaki naino mobimba te. Mpo na ntina wana Yesu akokaki koloba na Bafalisai oyo batunaki ntango nini bokonzi ya Nzambe ekoya, "bokonzi ya Nzambe ezali na kati na bino" (Luka 17:21), to "na kati na bino," lokola na marge ya American Standard Version, to "kati na bino," lokola Biblia ya Lingelesi ya Sika mpe ba versions mosusu ezali na yango – mbala mosusu elimboli kati na bango na bomoto na ye moko, mokonzi na yango oyo akozala, mpe mbala mosusu mpe oyo esi elimbolami lokola "kokota" na kati na yango. Nzokande ateyaki

moyekoli na ye kosambela, "Bokonzi na yo eya" (Matai 6:10), mpo ete ekoya naino mobimba te ndenge elakamaki.

Nzokande, na nsima, mikolo motoba liboso ya kobongwana na ye, Yesu alobaki maloba mibale ya ntina:

(1) Epai ya ntoma Petelo, sima ya koyambola ye lokola "Klisto, mwana ya Nzambe ya bomoi," kolobaka, "... likolo ya libanga oyo [emonani ete bosolo oyo Petelo ayambolaki mpo na ye] nakotonga lingomba na ngai; mpe ... nakopesa yo bafungola ya bokonzi ya lola" (Matai 16:16-19).

(2) Na nsima epai ya bantoma na ye nyonso, kolobaka ete: "Ezali na basusu awa kati na bango batelemi pembeni, oyo bakomeka ata moke te liwa [kasi Yuda Mosikariote alingaki, komiboma], kino bakomona bokonzi ekoya na nguya" (Marko 9:1; tala Matai 16:28) – oyo esalemaki na Pantekote, mikolo ntuku minei nsima ya lisekwa na ye mpe pene na mikolo zomi nsima ya komata na ye (Misala 1:1-9 mpe Mokapo 2), mpo na koyebana mingi na molai na nsima.

LISAKOLI: (1) "Bokonzi" oyo elobelami mbala mingi na ndenge ya kobongola lokola "bokonzi ya Nzambe" to "bokonzi ya lola," elobami mpe lokola bokonzi ya Klisto (tala Matai 16:28; Luka 1:31-32; 22:29-30; 23:42; Yoane 18:36-37; Bakolose 1:13; 2 Petelo 2:11 mpe Emoniseli 1:9), mpe babengaka yango mpe "bokonzi ya Klisto mpe Nzambe" (Baefese 5:5; tala Emoniseli 11:15) – na Klisto afandi na "loboko ya mobali ya Nzambe [lokola co-regent]" (Marko 16:19; Misala 2:33; Baloma 8:34; Bakolose 3:1; Baebre 10:12; 1 Petelo 3:22 mpe Emoniseli 3:21).

(3) Lisusu, maloba "lingomba" mpe "bokonzi," oyo ezwami na baverse oyo elandi (Matai 6:18 mpe 19), esalelami mpe na ndenge ya kobongola mpo ete basangani ya moko bazali bana-mboka ya mosusu na mabele mpe na ndimbola wana bazali ndenge moko. Yango wana, na Bakolose 1:13 ntoma Paulo alobelaki "basantu" na Kolose ("nzoto" ya bato ya Klisto mpe na yango "lingomba" na ye kuna (1:1, 24) lokola "babongolamaki [na Nzambe] ... na bokonzi ya Mwana ya bolingo na ye." Mpe ntoma Yoane, oyo alobelaki Buku ya Emoniseli epai ya "mangomba nsambo oyo ezali na Azia." (1:4), amilobeli mpe lokola "ndeko na yo mpe azali kosangana elongo na yo na bolzi mpe bokonzi mpe motema molai oyo ezali kati na Yesu" (v. 9).

d. Na eteni oyo tolobeli mpo na mbala ya liboso, "mobeko mpe basakoli" bazalaki bamonisi ya Boyokani ya Kala kati na Nzambe mpe Yisalaele (oyo ezalaki mpo na Nzambe "bokonzi," Exode 19:6 oyo Davidi azalaki mokonzi na yango oyo azalaki pene na kozala malamau mpenza, azalaki koyangela kondimana ya bato ya Nzambe na mabele mpo na Nzambe, mpe kokamba bango na elonga likolo ya banguna na bango), oyo kondimana Moize azalaki moyokanisi mpe basakoli bazalaki kati na basusu makambo, balimboli ya mobeko na yango epai ya bato. Epayi mosusu, "bokonzi ya Nzambe" to "bokonzi ya lola" oyo elobelami na makomi oyo ezali likolo mpe na makomi mosusu ya Kondimana ya Sika, ezali komonisa Boyokani ya Sika, oyo Klisto azali

moyokanisi na yango (Baebale 8:6; 9:15; 12:24), mpe na nse na yango azali mokonzi, azali koyangela bato ya Nzambe mpo na Nzambe, mpe kolonga banguna, lokola nkoko na ye ya mosuni David asalaki. Mama na ye oyo akobotama alakamaki, "Akozala monene, mpe akobengama Mwana ya Oyo-Aleki-Likoló: mpe Nkolo Nzambe akopesa ye kiti ya bokonzi ya tata na ye Davidi: mpe akoyangela ndako ya Yakobo [Israel] libela; mpe bokonzi na ye ekozala na nsuka te" (Luka 1:32-33). (Kokanisá lisusu esakweli ya Kondimana ya Kala ya Yisaya 9:6-7).

- e. Bokonzi ya Klisto, nzokande, ekozala te likolo ya "Israel na mosuni" (tala 1 Bakolinti 10:18), kasi likolo ya Yisalaele ya molimo (tala Baloma 2:17-29; 4:1-12). Mpe ekosangisa bapakanu banso lokola pe Bayisraele banso oyo bakoyamba Boyokani ya Sika oyo Nzambe asalaki na "ndako ya Yisalaele pe ndako ya Yuda" (Baebale 8:8-12). Yango ekozala nsima ya (1) efelo ya katikati ya bokabwani kati na Moyuda mpe Mopakano ebukanaki "na nzela ya ekulusu" ya Klisto, mpo na "kokela kati na ye moto moko ya sika" lokola elobami (ezala Moyuda to Mopakano te engebene na mosuni, kasi moklisto, oyo azali kosala Yisalaele ya molimo) , mpe (2) kokanga yango nsete [Mobeko ya Kondimana ya Kala, kokesenisa mpe kokabola Moyisalaele na Mopakano] na ekulusu lokola (tala Baefese 2:11-22; Yango ezali kolimbola likambo moko ya lolenge ya bokonzi oyo Yoane asakolaki liboso mpe na nsima Yesu asakolaki lokola "ezali penepene" (Matai 3:1-2; 4:1).
- f. Ndenge tolobaki yango liboso, kaka mikolo motoba yambo ya mbongwana na ye, Yesu alobaki na bantoma na ye, "Ezali na basusu awa na kati ya baye batelemi pembeni, oyo bakomeka ata moke te liwa, kino bakomona bokonzi ya Nzambe ekoya na nguya" (Marko 9:1; tala Matai 16:28) – oyo esalemaki na Pantekote nsima ya kobakama na ekulusu, lisekwa, mpe bomati ya Klisto 1:1-9, mpe Mokapo 2). Yango ezalaki pene na sanza motoba sima ya liyebisi ya Yesu oyo ezali likolo, mpe ayebisaki ntoma Petelo ete, "Nakopesa bino bafungola ya bokonzi ya lola" (Matai 16:19), sima ya koyambola ye Petelo lokola "Klisto, Mwana ya Nzambe na bomoi." Na tango wana, Yesu alobaki pe, "na libanga oyo [emonani ete bosolo oyo Petelo ayambolaki na ntina na ye] nakotonga lingomba na ngai" (v. 16-18).
- g. Na boyokani na Malako 9:1, oyo tolobeli awa na likoló, oyo Yesu alobaki ete bato mosusu oyo bazalaki wana na ntango wana bakomeka liwa te tii ntango bakomona "bokonzi ya Nzambe ekoya na nguya," Luka na Misala 1:1-9 ayebisi ete kati na "mpasi na ye [mpasi mpe liwa na ye, oyo elandaki na lisekwa na ye]" mpe "koyambama [komata na ye na likoló]," asengaki bantoma na ye "batika te." uta na Yelusaleme, kasi bozela elaka ya Tata [ya Molimo Mosantu lokola mobondisi na bango, to Mosungi na bango, na esika na ye, nsima ya kolongwa na bango na lola (tala Yoane 14:16-17)], oyo, alobaki ete, boyokaki epai na ngai: mpo ete Yoane [Mobatisi] abatisami solo na mai; kasi bokobatisama na Molimo Mosantu mikolo mingi te ...[mpe] ntango Molimo Mosantu akoya likolo na bino: mpe [kopesama nguya boye] bokozala batatoli na ngai ezala na Yelusaleme, mpe na Yudea mobimba mpe na Samalia, mpe kino na nsuka ya mabele."

Makambo oyo tosengeli kobosana te ezali:

- (1) Bantoma ya Klisto (longola kaka Yuda Mosikariote) bakomona ete bokonzi ekoya;
- (2) elingaki koya na nguya;

(3) bango moko bakozwa nguya ntango Molimo Mosantu akoya mpe "babatisamaki" na yango mikolo mingi te nsima ya komata ya Klisto. Yango wana, ntango likambo (3) esalemaki, makambo (1) mpe (2) elingaki kokokisama.

h. Na boyokani na yango, lokola ekomami na Misala 2, ntango mokolo ya Pantekote ekómaki, pene na mikolo zomi nsima ya komata ya Klisto, mpe bantoma bazalaki bango nyonso esika moko na esika moko, makambo ya kokamwa oyo elandi esalemaki:

(1) "... na mbalakaka lokito moko ewutaki na lola lokola ya mopepe makasi ya mbangu," etondisaki ndako mobimba esika bantoma bafandaki.

(2) "Mpe minoko emonanaki epai na bango, lokola lokola moto; mpe ... efandaki likolo ya moko na moko na bango."

(3) "Mpe bango nyonso batondaki na Molimo Mosantu, mpe babandaki koloba na minoko mosusu [minoko mosusu] lokola Molimo apesaki bango maloba."

Nga. Mpe ntoma Petelo, oyo bapesaki ye "bafungola ya bokonzi ya likoló," asalaki diskur ya ntina ya mokolo wana ya ebandeli, na engumba Yelusaleme, epai misala na bango ya liboso ekozala mpo na ntango molai. Na mokolo wana "pene na milimo nkoto misato" eyanolaki. Mpe uta mokolo wana "Nkolo azalaki kobakisa na lingomba mokolo na mokolo baye bazalaki kobikisama" (Misala 2:27, New King James Version). Na yango, na mokolo ya Pantekote "lingomba" esilaki kofandisama; "bokonzi ya lola" esilaki koya. Mpe lisukulu ya Petelo ya Pantekote ya Misala 2:22-40 ezalaki na makambo mosusu oyo eyokani na boyekoli na biso ya lelo.

j. Na lisukulu na ye, ntoma Petelo asakolaki ete Klisto "asekwi" (uta na bakufi) mpe atombolami na loboko ya mobali ya Nzambe na lola; ete azwaki epai ya Tata elaka ya Molimo Mosantu, oyo azalaki na mokumba ya bimoniseli ya makamwisi oyo emonanaki mpe ayokaki mokolo wana; mpe ete ako "fanda na loboko ya mobali ya Nzambe kino banguna na ye bakokoma etelemelo ya makolo na ye – Yesu akómaki "Nkolo mpe Klisto" (Misala 2:22-36).

Na 1 Bakolinti 15:24-28, na sima ntoma Paulo akolisaki eteni oyo tosili konyata {mpe ete ako "fanda" na loboko ya mobali ya Nzambe kino banguna na ye bakokoma etambwisi ya makolo na ye}, ndenge elandi "Bongo nsuka ekoya [elingi koloba ya ntango na mabele ya lelo mpe ya mabele yango moko, mpe na yango ya eteni ya mabele ya bokonzi ya lola, kasi ya bokonzi yango moko te [kotemela] bokonzi mpe bokonzi mpe nguya. Mpe ntango biloko binso bisili kokitana na ye, nde Mwana ye moko mpe akozala na nse ya ye oyo akitisaki makambo manso na nse na ye, mpo ete Nzambe azala nionso na kati ya bato nyonso" – lokola Tata asali Mwana mpo na ntango oyo – na "bokonzi nyonso ... na lola mpe na mabele" (Matai 28:18) – "baanzelu mpe bakonzi mpe nguya bakozala na nse na ye" (1 Petelo 3:22).

Yango elingi koloba te ete Klisto akoyangela lisusu na ndimbola moko te, mpo ete "kiti ya bokonzi ya Nzambe mpe ya Mwana na Mpate [Klisto] ekozala kati na yango [elingi koloba, na 'engumba mosantu, Yelusaleme ya sika, oyo ekokita uta na lola' kino na 'mabele ya sika']": mpe basaleli na ye bakosalela ye; ... mpe bakoyangela libela na libela" (Emoniseli 22:3-5) – bango mpe bazali ba co-régents lokola tokoki koloba na ye, talá 3:21; cf. 2 Timoté 2:12). Atako

akozala kaka co-regent na Tata ndenge azali sikoyo (Emoniseli 3:21), bokonzi na ye ekokesana te na tango wana lokola sikoyo na rôle oyo epesami ya kolonga banguna nionso ya bokonzi ya bonzambe – mokumba wana esilaki kokokisama na tango wana.

- k. Na lisukulu na ye na Pantekote, ntoma Petelo azongelaki mpe maloba ya Davidi na Nzembo 16:8-10, mpe na nsima alobaki boye: "Bandeko, tika naloba na bino na bonsomi nyonso mpo na tata Davidi, ete akufaki mpe akundamaki, mpe lilita na ye ezali elongo na biso kino lelo. Yango wana, azali mosakoli [lokola mpe mokonzi ya Yisalaele], mpe ayebi ete Nzambe alapaki ndai elongo na ye." ndai epai na ye, ete na mbuma ya loketo na ye akotia moko na kiti na ye ya bokonzi; ya Nzambe atombolami, mpe azwi elaka ya Molimo Mosantu epai ya tata, asopi oyo bozali komona mpe bozali koyoka" (Misala 2:25-33).

Na maloba mosusu, Nzambe asekwisaki Yesu uta na bakufi mpe abimisaki ye mpema na loboko na ye moko ya mobali mpo na "kotia" ye na kiti ya bokonzi ya David, lokola elakamaki ezala na David, lokola tolobami likolo, mpe na Maria, mama oyo akobotama ya nzoto na ye ya mosuni (Luka 1:16-33).

Soki yango esengeli komonana lokola likambo ya kokamwa mpo ete Davidi ayangelaki na mabele, mpe Klisto akoyangela uta na lola, esengeli koyeba ete bokonzi kasi esika te nde emonisami na liloba "kiti ya bokonzi". Tala makambo oyo elandi: "Sikoyo Davidi mwana ya Yese ayangelaki Yisalaele. Mpe ntango oyo ayangelaki Yisalaele ezalaki mbula ntuku minei; ayangelaki mbula nsambo na Hebrone, mpe mbula ntuku misato na misato ayangelaki na Yelusaleme. Mpe akufaki na bobange malam, ...mpe mwana na ye Salomo ayangelaki na esika na ye" (1 Ntango 29:26-28). Lisusu: "Bongo Salomo afandaki na kiti ya bokonzi ya Yehova lokola mokonzi na esika ya Davidi tata na ye" (v. 33) – mpe ezalaki na Yelusaleme nde Salomo ayangelaki.

Kiti ya bokonzi ya Salomo ezalaki kiti ya bokonzi ya Yehova, oyo afandaki na esika ya Davidi tata na ye; yango wana, kiti ya bokonzi ya Davidi ezalaki kiti ya bokonzi ya Nzambe, oyo afandaki liboso na Hebrone, na nsima na Yelusaleme. Mpe kiti ya bokonzi oyo Yesu afandi na likoló ezali kiti ya bokonzi ya Nzambe. Oyo azali ko occuper elongo na ye, na loboko na ye ya mobali – esika "ya bokonzi na ye ekozala na suka te," engebene na elaka na ngɔndɔ Maria (Luka 1:33), atako eteni ya mabele na yango ekosila, lokola esi elobami.

- l. Lokola Salomo azalaki mwana ya Davidi mpe mosangoli ya kiti na ye ya bokonzi, ndenge moko mpe Klisto engebene na mosuni bambula mingi na nsima. Moto ya suka oyo afandaki kiti ya bokonzi ya Davidi liboso ete Klisto azwa yango ezalaki Yoyakini (2 Mikonzi 24:8) – oyo babengaka yango mpe Yekonia (1 Ntango 3:16), mpe Konia (Yilimia 22:24) – oyo mokonzi Nebukadanesala amemamaki na bokangami ya Babilone pene na mobu 597 liboso ya ntango na biso, epai akufaki pene na mibu 37 sima. Nebukadanesala asilaki kozwa esika na ye Zidikiya, ndeko mobali kasi mwana mobali te, oyo na nsima atombokaki mpe amemamaki mpe na boombo ya Babilone (2 Ntango 36:10-21). Mpe epai ya mosakoli Yilimia, Nzambe alobaki mpo na Konia ete: "Komela yo moto oyo azangi mwana, moto oyo akozwa bolamu te na mikolo na ye; mpo moto moko ya momboto na ye akozwa bomengo lisusu te, afandi na kiti ya bokonzi ya Davidi, mpe akoyangela Yuda" (Yilimia 22:30).

Azalaki na bana te na ndimbola ya kozala na bomengo te, mpo na bokangami azalaki na mwana mobali Sealtiele, oyo azalaki moko ya bankoko ya Yesu (Matai 1:12-16); kasi azalaki na bana te na ndimbola ya kozala na bakitani te mpo na kozwa esika na ye "afandi na kiti ya bokonzi ya Davidi, mpe azalaki koyangela Yuda." Atako emonani ete Klisto akitanaki ye na kiti ya bokonzi ya Davidi, na boyokani na mobeko ya Nzambe ayangelaki na Yuda te, kasi na likoló, mpe akozonga lisusu na mabele te mpo na koyangela na kiti ya bokonzi ya Davidi na Yuda mpe na Yelusaleme lokola bato mingi lelo bazali koteya.

- m. Lisusu, lokola Klisto asengelaki kozala "nganga-nzambe monene libela na libela nsima ya molongo ya Melekisedeke" (Baebele 6:20), lokola eyekolamaki na ebandeli (p.2 likolo), asengelaki kozala mokonzi mpe nganga-nzambe, mpo ete Melekisedeke azalaki "mokonzi ya Saleme [na nsima abengamaki Yelusaleme], nganga-nzambe ya Nzambe Oyo-Aleki-Likoló" (Baebele 7:1). Mpe na Zekalia 6:12-13, oyo endimami ete ezali esakweli ya Klisto, balobi ete "akozala nganga-nzambe na kiti na ye ya bokonzi." Kasi, "soki azalaki na mabele, alingaki kozala nganga-nzambe ata moke te" (Baebele 8:4), mpe akómaki nganga-nzambe te liboso ya "konyokwama" na mabele (Baebele 5:7-10) mpe liboso ya kokota "na kati ya elamba [elingi koloba na lola yango moko]" (Baebele 7:17-20). Yango elakisi ete azalaki naino mokonzi te, mpe na yango na kiti ya bokonzi ya Davidi te, kino nsima ya komata na ye na lola – esika azali naino, mpe akozala ntango nyonso longola se mpo na koya na ye ya mibale mpo na kosambisama mpe mpo na koyamba oyo ya ye na nkembo ya seko elongo na ye moko na mokili oyo ekoya.
- n. Yango eyokani na oyo mosakoli Danyeale amonaki liboso, elingi koloba komata na ye mpe koyamba bokonzi na ye, boye: "Namonaki na bimonaneli ya butu, mpe tala, ayaki elongo na mapata ya lola moto lokola mwana ya moto [tala Misala 1:9-11], mpe ayaki kutu epai ya kala ya mikolo, mpe bamemaki ye penepene liboso na ye." bokonzi, mpe nkembo, mpe bokonzi, ete bato banso, bikolo, mpe minoko nyonso basalela ye: Bokonzi na ye ezali bokonzi ya seko, oyo ekoleka te, mpe bokonzi na ye oyo ekobebisama te" (Daniele 7:13-14).
- o. Eyokani mpe na lisese moko oyo Yesu alobaki ntango azalaki kopusana pene na Yelusaleme na boumeli ya poso ya nsuka liboso ya kobaka ye na ekulusu, lokola ekomami na Luka 19:11-30, atako oyo ya nsuka elobeli makambo mingi koleka oyo touti kolobela. Mpo alobaki yango "mpo azalaki penepene na Yelusaleme, mpe mpo ete bakanisaki ete bokonzi ya Nzambe ekobima mbala moko" – likanisi oyo bato mingi bazalaki na yango ezali ete ekozala bokonzi ya mabele, ete Loma ekolongama na Masiya, oyo akozongisa bokonzi na Yisalaele, akokómisa yango na mokili mobimba, mpe akozwa lisusu kiti ya bokonzi ya Davidi na nsima ya mibu koleka 600 lokola na ntango wana, oyo ekoki ekabolami na bantoma ya Klisto ye moko kino tango ya komata na ye (Misala1:6).

"Alobaki bongo, Moto moko ya lokumu akendaki na mboka mosika, mpo na kozwa bokonzi mpo na ye moko, mpe kozonga alingaki " (v. 11-12) – (kozunga ekotisamaki te na emonaneli ya Danyeale); mpe na bozongi bwa ye, azalaki na botangi na basali ba ye mpe banguna ba ye (v. 13-30).

Klisto ye moko azalaki moto ya lokumu, lola mboka ya mosika, mpe bozongi ekozala boyei na ye ya mibale – elimbolami na masese ya ndambo lokola nsima ya "ntango molai" (Luka 20:9; Matai 25:19); lisusu botangi na bozongi na ye ekozala bosambisi ya nsuka mpe ya mokili mobimba na nsuka ya mokili, na mbano mpo na bayengebene mpe etumbu mpo na bato mabe oyo bakokutana na seko.

Apostolo Paulo alobeli yango lokola "kobima na ye pe bokonzi na ye" (2 Timoté 4:1) – elingi koloba, na ntina ya komonana pe kolakisa ye bokonzi na ye na nkembo na ye pe na lola. Matai alobi yango boye: «Kasi ntango Mwana ya moto akoya na nkembo na ye, mpe baanzelu banso elongo na ye, wana akofanda na kiti ya bokonzi ya nkembo na ye [oyo ezwamaki liboso], mpe liboso na ye bikólo nyonso ekoyangana» (elingi koloba, mpo na kosambisama) – ntango bato mabe "bakokende na etumbu ya seko: kasi bayengebene na bomoi ya seko" (25:31-3, 25). 46) – "bomoi ya seko" kozalaka bokutani ya bayengebene na eteni ya lola ya bokonzi, mpe "etumbu ya seko" oyo ya bato mabe na laki ya moto.

Makomi mosusu oyo esilá komonana elakisi ete bokonzi ekoyambama na Klisto mwa moke ntango akokóma na likoló nsima ya liwa na ye, lisekwa, mpe komata na ye ntango akozwa "bokonzi nyonso ... na likoló mpe na mabele" lokola elakamaki na ye (Matai 28:19), mpe emonisami na Pantekote nsima ya komata na ye lokola esilaki kokokisama. Yango elingi koloba, bongo, ete maloba manso nsima na yango mpo na bokonzi oyo ezali naino na mikolo mizali koya (lokola Misala 14:23; 2 Timote 4:1, 18; mpe 2 Petelo 1:11, esi elobelami) ezali na boyokani na yango, na mabele te kati na boyei na ye ya yambo mpe ya mibale, kasi na bokobi na yango ya seko na nkembo ya lola na mokili oyo ekoya – ntango nini mpe wapi "MOTO AKOTIKA SABBATHE." PEMA MPO NA BATO YA NZAMBE" Baebele 4:8) – oyo emonisami liboso na sabata ya mokolo ya nsambo ya Yisalaele engebene na mosuni, kasi ebatelami te na nse ya Boyokani ya Sika oyo Klisto asangisaki mpo na Yisalaele ya molimo (oyo esalemi na Bayuda mpe bapakanu engebene na mosuni, oyo bandimaka yango).

Botali ya Nsuka

1. Klisto na Sabata kino Liwa na Ye (Basango Elamu).

Klisto azalaki na bomoi mpe akufaki awa na mabele na nse ya mobeko ya Boyokani ya Kala ya Moize, mpe ye mpe bayekoli na ye babatelaki mokolo ya nsambo, Sabata ya Decalogue, atako na bantango mosusu ye mpe bango babukaki oyo ekomaki kozala bandimbola ya bonkoko ya Bayuda ya bipekiseli na yango oyo ekanamaki -- lokola azalaki bonzambe lokola mpe moto, mpe ayebaki mokano ya bonzambe na yango, amisakolaki lokola "nkolo ya sabata" (Mar 2:28; Luka 6:5).

Kasi ndenge esi ekomamaki, na liwa na ye, mobeko ya Boyokani ya Kala elongolamaki mpe makila na ye oyo asopamaki ezalaki makila ya Boyokani ya Sika, oyo ekotisaki te etinda ya sabata lokola esalemaki na mitindo mosusu libwa ya Decalogue ya Kondimana ya Kala, mpo na bantina oyo esilá komonana. Nsima ya lisekwa na ye, oyo esalemaki na mokolo ya liboso ya pɔsɔ, mokolo yango ebandi komonisama.

2. Mokolo ya Yambo ya Poso oyo elakisami sima ya Lisekwa na Ye (Baevanzile na nzela ya Emoniseli).

Na mokolo ya lomingo ya lisekwa, Klisto oyo asekwi abimelaki Malia Magadalena, etuluku ya basi, ntoma Petelo, bayekoli mibale na nzela ya Emause, mpe epai ya bantoma na ye nyonso na mpokwa wana longola se Toma, oyo azalaki te na basusu na ntango wana, kasi azalaki wana poso moko na nsima ntango Yesu abimaki na nsima oyo ekomamaki na mokanda.

Mokolo ya Pantekote, ntango bokonzi eyaki oyo esakolamaki na Yoane Mobatizi mpe na nsima na Yesu lokola "ezali penepene," ezalaki mokolo ya yambo ya poso – esalemaki mikolo ntuku mitano nsima ya sabata ya poso ya Elekeli (Levitike 23:15-16). Mpe nsima na yango, ntango bato soko nkóto misato babatisamaki mpe babatisamaki na motango ya bayekoli ya Klisto, "bakobaki na bokasi na mateya mpe bosangani ya bantoma, na kobukaka limpa mpe mabondeli" (Misala 2:42) – na "kobukana ya mampa" na kati ya contexte oyo ezali polele kolobela kolia "elambo ya Nkolo" (1 Bakolinti 11:20), oyo Klisto abandisaki na butu liboso ya liwa na ye (Matai 26:26-28; Marko 14:22-24; Luka 22:19-20; 1 Bakolinti 11:23-25).

Na Misala 20:6-7, tozali na mokanda ya Paulo mpe kompanyi na ye, oyo bakomaki mikolo nsambo liboso na Troas mpe baumelaki kino "mokolo ya yambo ya poso, ntango tosonianaki mpo na kobuka mampa, [mpe] Paulo asololaki na bango [elongo na bayekoli na Troase], na mokano ya kolongwa na mokolo ya lobi" – elingi koloba momesano ya poso na poso ya kosangana elongo na mokolo ya yambo ya poso mpo na "kobuka mampa" to kolia ya Nkolo bilei ya mpokwa.

Na 1 Bakolinti 16:1-4, tozali na ntoma Paulo kopesa malako epai na basantu na Korinti, ndenge apesaki mangomba ya Galatia, mpo na kozwa liboke mpo na basantu oyo bazalaki na bosenga na Yelusaleme, alobi ete: "Na mokolo ya liboso ya pɔsɔ [na maloba mpenza, 'ya pɔsɔ nyonso'] tiká ete mokomoko na bino alalá pembeni na ye na ebombelo [mbala mosusu na bosikisiki, atya yango moko na ebombelo ya mosolo,' oyo ezali na kati ya liboke ekeseni], ndenge akoki." prosper, que ba collections moko te esalama tango nakoya" pona kozua to kotinda "bounty na bino na Yelusaleme" – implication ezali que ba contributions na bango esalama na mokolo nionso ya liboso ya semaine avant aya na ye, mpo na koyangana mbala na mbala na mokolo wana pona losambo ya boklisto. (Talá Macknight, Mikanda ya Bantoma, mpe McGarvey mpe Pendleton, Batesaloniki, Bakolinti, Bagalatia, mpe Baloma, na kotalela mingimingi 1 Bakolinti 16:2 .)

Na Emoniseli 1:9, mbala mosusu ekomamaki pene na mobu 96 nsima ya liwa ya Klisto, ntoma Yoane alobeli kozala "na Molimo na mokolo ya Nkolo" (te kuriake hemera) ntango amonaki

emonaneli na ye ya liboso na ntango ya bowumbu na esanga ya Patmos, oyo baklisto ya liboso basosolaki ete ezali kolobela mokolo ya liboso ya poso, oyo babengaka mpe "mokolo ya mwambe" – mokolo oyo elandaki sabata ya Bayuda, mokolo ya nsambo. Mpo na bango ezalaki mokolo ya kokanisa lisekwa ya Klisto, lokola "elambo ya Nkolo" ezalaki elambo ya mpokwa mpo na kokanisa liwa ya Klisto; mpe basanganaki na "mokolo ya Nkolo" mpo na kosala "elambo ya Nkolo" – "Nkolo" na bango azalaki Klisto, mpe ye moko.

Yango epesaki baklisto lokumu

(a) uta na Bayuda na elobeli ya losambo, oyo mokolo na bango ya losambo ya poso na poso ezalaki mokolo ya Samedi, sabata na bango, na ngámbo moko, .

(b) epai na bapakano na ngambo mosusu, oyo na Ezipito mpe na Asie Mineure bazalaki na fraze ya ndenge wana, te sebste herma, mpo na mokolo ya liboso ya sanza, mpo na kokumisa mokonzi ya Loma, Kaisala, oyo bazalaki kosambela lokola bonzambe, kosalelaka liloba ya Greke sebaste, elembo ya kuriake oyo baklisto ya Klisto bazalaki kosalela na esika na yango. (Talá Diksonere ya Biblia ya mobongoli, Vol. KQ, lok.152).

Sebaste, oyo azaliezali genitif ya sabastos, oyo euti na sebas, oyo elimboli bobangi ya limemya, mpe ezali cognate ya sebazomai, na losambo, mpe sebasma, eloko ya losambo. Na yango, na botalisi ya nsuka, mpe mingimingi bosaleli, maloba mibale lokola esalelamaki mpo na Klisto mpe Kaisala, na boyokani, ekokanaki. Mpe baye bandimaki Klisto lokola Nkolo bakokaki te kondima Kaisala lokola bongo, mbala mingi ebimisaki minyoko ya makasi koleka mpo na bakristu – oyo bazalaki kobanda konyokwama na Asie Mineure na ntango ya bobengani ya Yoane na esanga ya Patmos, epai akomaki Buku ya Emoniseli na etinda ya Klisto mpo na botongi mpe kolendisya ya mbala moko ya mangomba nsambo na etuka ya Roma ya Azia (na eteni ya westi ya Asie Mineure, lelo Turquie).

Biteni oyo elandi ya maloba oyo euti na bambula ya ekeke ya mibale ya bakristu ekolakisa kosalelama ya "mokolo ya Nkolo" mpo na "mokolo ya liboso ya poso," mokolo ya lisekwa ya Klisto uta na bakufi, mpe kozala mokolo ya liyangani ya poso na poso ya bakristu ya liboso – na esika ya kozala "mokolo ya Nkolo" (1 Bakolinti 5:5; 2 Bakolinti 1:14; 1 Batesaloniki 5:2;

DIDACHE: " ... Boya esika moko mokolo ya Nkolo moko na moko ya Nkolo, bólia mampa, pe bópesa matondi "(14:1) – na suka ya ekeke ya liboso to na ebandeli ya ekeke ya mibale T.B

LISAKOLI: Diksonere ya mobongoli ya Biblia, Vol. KQ, lok. 152, elobi boye, mpo na biso, maloba ya curieux "emonani lokola elimboli 'kokutana mpo na losambo na Mokolo ya Nkolo – mokolo na ye ya ntina mingi.' Na bokeseni na sabata." Ndimbola yango endimami na makambo oyo elandi:

Atako liloba "mokolo ya Nkolo" na Emoniseli 1:9 ezali he kuriake hemera, ekomaki likambo ya momesano kolongola liloba mokolo, kotika yango mpo na kososolama uta na contexte, na adjectif "ya Nkolo" eyaki mpenza kosalelama lokola nkombo mpo na "Mokolo ya lomingo" to "mokolo ya yambo ya poso." oyo ezali bongo na citatio oyo tolobeli awa na likoló oyo euti na Didache. "Na bongo na Greke ya mikolo na biso liloba mpo na mokolo ya lomingo to mokolo ya

liboso ya pɔsɔ ezali kuriake. Kosalela yango esimbamaki malamumu na ebandeli, mpamba te liloba ya Latin ya boklisto mpo na mokolo ya lomingo ezalaki dominica, libongoli ya sikisiki ya Greke, 'ya Nkolo.' Liloba ya mokolo ya lomingo na minoko ya Romance ya mikolo oyo euti na bosaleli oyo – dominica (Italien), domingo (Espagnol), mpe dimanche (Français)." (Everett Ferguson, Baklisto ya liboso balobaka, lok.71.)

IGNATIUS: " ... tozali lisusu kotosa Sabata te kasi tozali na bomoi engebene na mokolo ya Nkolo, oyo bomoi na biso mpe ebimaki na nzela na ye ..." (Magnesiens 9) – 110 AD

BARNABAS: "Yango wana biso [baklisto] tobatelaka mokolo ya mwambe na esengo, oyo Yesu asekwaki na bakufi mpe ntango abimaki amataki na lola" (15:8f) – pene na mobu 130 nsima ya liwa ya Klisto

LISAKOLI: Soki mikolo 40 ya Misala 1:3 ezalaki kolongolama na mikolo ya lisekwa mpe ya komata, oyo ekoki kosalema, boye bomati na ye ezalaki mpe na mokolo moko ya poso na lisekwa na ye – "ya mwambe" (= "ya liboso"), lokola emonisami na maloba oyo euti na Barnabasi.

3. Baklisto mpe Saba nsima ya Pantekote(Asalaka na nzela ya... Mikanda).

Atako baklisto bazalaki kokumisa mokolo ya liboso ya pɔsɔ lokola mokolo ya liyangani na bango ya mbala na mbala mpo na losambo na bango moko oyo ekeseni, mbala mingi baklisto Bayuda bazalaki naino kofanda lokola Bayuda lokola likambo ya mimeseno mpe mimeseno na makambo nyonso oyo {yango} ezalaki kotemela te mitinda ya boklisto. Lisusu, ntoma Paulo; ayokanaki na makambo ya boye na mimeseno to mimeseno ya bato nyonso oyo akoki kozala kati na bango – ezala

- (a) Bayuda to Bayuda baprozelite, oyo bazalaki na bomoi engebene na mobeko ya Moize, ete akoka kozwa bango mpo na Klisto;
- (b) bato oyo bazali Bayuda te, oyo bazalaki na mobeko yango te (atako ye moko azalaki na mibeko te epai ya Klisto), mpo ete azwa bango mpe mpo na Klisto
- (c) baye abengaki "bato ya botau," mpo ete ye mpe azwa bango (1 Bakolinti 9:19-23).

Na ndakisa, Paulo atosaki mobeko ya Moize na oyo etali bilaka ya Banaziri, oyo ezwami na Mituya 6:1-21 (tala Misala 18:8; 21:17-26). Akataki Timote ngenga, Moyuda ya ndambo, mpo ete andimama na kati ya lisanga ya Bayuda lokola mpe ya bapakano (Misala 16:1-3). Kasi aboyaki kokata Tito ngenga, oyo azalaki Moyuda te, mpo na kosala ete nsango malamumu ezala na likama te ntango etuluku moko ya Bayuda ezalaki koluka kokangisa kokatama ngenga na bato ya bikolo oyo babongwanaki (Bagalatia 2:1-5; tala Misala 15:1-31). Nzokande ateyaki te bakristu ya Bayuda kokata bana na bango ngenga te lokola likambo ya momesano (Misala 21:17-26, lokola esi etangami) – kasi ateyaki ete "kati na Klisto Yesu, kokatama ngenga ezali na litomba te, to kozanga kokatama ngenga; kasi kondima [na Klisto] oyo ezali kosala na nzela ya bolingo" (Bagalatia 5:6) – oyo asalelaki na monene, koloba ete, "Let na yango, moto moko te akosambisa bino na misuni, to na masanga, to na ntina ya mikolo ya bafeti to na sanza ya sika to mokolo ya sabata" (Bakolose

2:16), mpo ete bato ya ndenge wana bazalaki kokangisa bakristu te, lokola tolobelaki yango liboso.

Nsango malamumu esakolamaki liboso epai ya Bayuda, mpe na nsima epai ya bapakanu (Baloma1:16). Mpe mpo na Bayuda, esakolamaki liboso na Yelusaleme, kaka na tempelo te, na bantoma, kasi mpe na basinagoga ya engumba na bato mosusu. Ndakisa moko ya ntina mingi ya oyo ya nsuka ezalaki oyo ya Stefano na sinagoga “ya bato ya bonsomi, mpe ya bato ya Sireti, mpe ya bato ya Alexandrie, mpe ya bango ya Silisia mpe ya Azia” (sinagoga ya Bayuda oyo bazalaki na libándá ya Palestine), oyo azalaki kowelana na ye kasi akokaki te “kotelemela mayele mpe Molimo oyo azalaki koloba na nzela na yango.” Nzokande balongaki komema ye na kati ya "conseil" (Sanhedrin), mpe kosala ete bábamba ye mabanga tii akufaki lokola martyr chrétien ya liboso. Ekoki kozala ete Saulo ya Talase, oyo na nsima abongwanaki mpe akómaki ntoma Paulo, azalaki moto ya sinagoga yango, mpamba te azalaki moto ya Silikia mpe azalaki kosimba bilamba ya bato oyo bazalaki kobeta mabanga. (Tala Misala 6:8 - 8:1; 22:3-21).

Nsima ya Paulo kokoma ntoma epai ya bapakanu ntango azalaki na engumba oyo ezalaki na sinagoga ya Bayuda, azalaki kokende liboso na yango (mpo ezalaki mokano ya Nzambe ete Bayuda nyonso lokola mpe bapakanu nyonso bazwa libaku ya koyoka mpe kotosa nsango malamumu ya Klisto mpe bongo kokoma bakristu, mpe mbala mingi bapakanu balingaki kokutana na bango na ebandeli na nzela ya bato oyo babangaka Nzambe oyo bazalaki kokende na milulu ya sinagoga ya Bayuda) – lokola na Antiokia na Pisidia (Mis. Na makambo mosusu, baklisto bakobaki kokende na milulu ya sinagoga ntango nyonso oyo bapesaki nzela ya kosala yango, kasi mbala mosusu bazalaki koyangana na ndako ya bandimi mosusu mpo na milulu na bango moko ya mokolo ya Nkolo (tala Misala 18:7; Baloma 16:5; 1 Bakolinti 16:9 mpe Filemona 1-2), to esika mosusu ya boyambi, lokola eteyelo ya Tirano na Efese, epai ezalaki na nzela ya kokota mokolo na mokolo (Misala 19:9-10).

Na yango, engebene mitinda oyo etali oyo emonisami, soki moklisto Moyuda lokola moto na moto alingaki kaka te kotosa mokolo ya yambo ya poso lokola “mokolo ya Nkolo,” oyo ezalaki mpenza te mokolo ya bopemi lokola sabata ezalaki na nse ya Moize, mpe na ndimbola wana “mikolo nyonso” ekokaki “kopesama motuya lokola,” kasi ayokaki mpe ete asengelaki kokoba kotosa “mokolo ya nsambo lokola mokolo ya bopemi mpe ya losambo, ye esengeli te kopekisa yango, nzokande asengeli te komeka kokangisa molulu na yango na basusu – na likambo moko ya solo na oyo etali misuni, oyo baklisto ya bapakanu bakokaki kolya kozanga kobombana ya lisosoli, ete bakristu ya Bayuda bakokaki naino kozala na mikakatano mpo na kotelemela atako asengeli kozala na yango te (Baloma 14:1-23) – oyo, etinda, nzokande, etali kaka makambo ya boponi – kaka na oyo epesami nzela, . kasi etindamaki te to epekisami te.

Epai mosusu, soki bakristu ya bapakanu bazalaki komitika komemama na bowumbu ya (elingi koloba, kokangama na kotosa) oyo Klisto asikolaki ata Bayuda na yango (kotangaka mpe molulu ya "mokolo ya sabata", Bakolose 2:16), yango ezalaki ntina mpo na ntoma Paulo komitungisa mpo na lobiko na bango – kondima oyo ezalaki mpenza na ntina te (tala Bagalatia 4:8-10; 5:1-8, oyo elimbolamaki mpe liboso mpenza). Likambo ya ntina: "MPO NA BONSOMI KRISTO ATIKISI

BISO [na oyo etali boye]: BOTELEMA MINGI NA YANGO, MPE KOKANGA LISUSU TE NA LISUSU NA LISANGA YA BOKONZI" (Bagalatia 5:1).

Yango wana, atako baklisto basengeli kozala na losambo ya bango moko mokolo na mokolo, mpe bakoki koyangana mpo na losambo mpe kotonga na ntango nyonso to na bantango ndenge na ndenge, to ata mokolo na mokolo mpo na bileko molai, ndenge ekoki kosalema mpe ekoki komonana malam, kaka mokolo ya liboso ya poso nde emonisami mpo na bango na makomi ya Kondimana ya Sika lokola mokolo ya liyangani ya mbala na mbala mpe ya bato nyonso, oyo ekumisami lokola "mokolo ya mpokwa ya Nkolo," ntango "elambo ya Nkolo" . ezali likambo ya sipesiale mpe oyo ebakisami na losambo na bango.

Ezwami na Sabata ya Nzambe, Kolukaluka na Makomami. Cecil N. Wright, oyo azali na buku
yango

Mokolo ya Nkolo Mokolo ya yambo ya poso

H. Léo Boles, oyo azali na mbula 19

.... "Mokolo ya Nkolo to mokolo ya yambo ya poso" ezali motó ya likambo oyo esakolami mpo na masolo na libaku oyo. Lokola mokolo ya Saba esili na bokonzi ya bonzambe ntango Boyokani ya Kala elongolamaki na nzela, lokola mokolo moko ya losambo ya sipesiale na nse ya mobeko ya Mose esilaki, mpe lokola tozali kobika na nse ya kondimana ya sika, oyo etiamaki malamuru koleka na bilaka ya malamuru koleka, motuna ebimi: "Ezali na mokolo moko ya losambo ya sipesiale oyo etiamaki na Boyokani ya Sika mpo na losambo ya bakristu?" Ezali Sabata ya boklisto te. Ezali na Makomi moko te kati na Boyokani ya Sika oyo eteyaka ete mokolo ya Saba etiamaki pembeni lokola mokolo ya losambo ya ntina mpo na baklisto; ezali mpe na Makomami moko te oyo ezali koteya ete mokolo ya ntina oyo ebongisami mpo na baklisto mpo na kosambela esengeli kobengama Sabata ya boklisto. Mokolo ya Nkolo, to mokolo ya yambo ya poso, ebengamaka ata moke te na bokonzi ya bonzambe mokolo ya Saba to Sabata ya boklisto. Mokolo ya ntina oyo ekabolami mpe eyebani lokola mokolo ya Nkolo ezali te esika ya mokolo ya Saba na nsé ya mobeko. Boyokani ya Sika ezali na ndimbola ya solo te esika ya kondimana ya kala; Boyokani ya Kala ekokisaki mokano na yango mpe Klisto alongolaki yango na nzela. Na nsima apesaki Boyokani ya Sika na bilaka ya sika, mikano ya sika, masengi ya sika, mpe mokolo ya sika mpo na losambo. Esengeli kobatelama polele na makanisi ete mokolo ya Nkolo to mokolo ya yambo ya poso ezwi esika ya eloko moko te to mokolo moko te na nse ya mobeko ya Mose. [bakisi oyo batye likebi mingi].

Mokolo ya Nkolo, to mokolo ya liboso ya poso, ezali mokolo ya bopemi te.' Sabata ezalaki mokolo ya bopemi mpo na Bana ya Yisalaele, kasi mokolo ya Nkolo ezali na ndimbola moko te mokolo ya bopemi lokola ezalaki Sabata ya Bayuda. Na nse ya Boyokani ya Kala mokolo ya Saba eponamaki lokola mokolo ya bopemi mpo na moto mpe nyama; ezalaki mokolo ya kokanisa kosikolama na boombo ya Ezipito mpe bakonzi ya misala ya Ezipito; ezalaki elembo kati na Yehova mpe Bana ya Yisalaele ete Nzambe na nzela ya bolamu na ye abikisaki bana ya Yisalaele na mosala makasi oyo etikalaki te oyo bazalaki kosala ntango bazalaki na Ezipito. Basengelaki kopema mpe koyebisa bana na bango ete bazalaki na mokolo ya bopemi oyo mpo na bolamu ya Nzambe na kobikisa bango na bowumbu na Ezipito. Na nse ya Boyokani ya Sika mokolo ya Nkolo ezali na mokano ya likolo mpe ya bule koleka oyo ya kopesa bobele bopemi ya nzoto na moto mpe nyama. Totiki likambo oyo epema na tango oyo, lokola ekotombolama lisusu na discours oyo. Nyonso ya kolobaloba mpe kolobaloba oyo oyoki mpo na kobongola mokolo ya Saba na mokolo ya yambo ya poso ezali libanda ya esika mpe esalaka kaka mpo na kobulunganisa makanisi ya bato mpe kokanisela bango mabe na bosolo.

MAKAMBO YA SIKA NA KONDIANA YA SIKA

Boyokani ya Sika ezali solo na nkombo na yango; ezali mpenza ya sika na biteni na yango nyonso. Tosengeli kaka komona mwa makambo ya sika oyo ekotisami na kondimana ya sika. Mateya ya Yesu ntango azalaki na nzoto eponamaki lokola "mateya ya sika." (Malako 1:27 .) Klisto

azongelaki ata mobeko moko te ya Moize mpo na kotindika yango likoló na bato; na boumeli ya Lisolo Likoló ya Ngomba mobimba azali kokesenisa mateya na ye na bonkóko mpe bandimbola ya balabi; akokisaki mobeko mpe na nsima apesaki eloko ya sika na esika na yango. "Ateyaki bango lokola moto oyo azali na bokonzi, kasi lokola bakomeli na bango te." (Matai 7:29.) Mateya ya ndenge wana oyo Yesu apesaki ezalaki naino te: mateya ya sika oyo ekokani na mateya ya Nkolo Yesu Klisto ezalaki naino te. Ayaki kolakisa mokano ya Tata, mokano ya Tata ndenge emonisami na kondimana ya sika. Lisusu tozali na "mobeko ya sika" (Yoane 13:34), oyo ezali kolakisa bolingo ya likolo kati na bato ya Nkolo koleka oyo eteyamaki liboso. Baklisto bazali bikelamu ya sika kati na Klisto. (2 Bakolinti 5:17.) Makambo ya kala esili, mpe biloko nyonso ekómi ya sika. Lingomba yango ezali na bato oyo babongwanaki na bikólo nyonso; Bayuda mpe bapakano babongwanaki na nsango malamumu mpe basalaki bango na "moto moko ya sika." (Baefese 2:15.) Na likambo oyo mpe, tozali kotánga na ntina na "nzela ya sika mpe ya bomoi." (Baebele 10:20 .) Bilenge baklisto babengami "bana mike ya sika kati na Klisto." (1 Petelo 2:2.) Tozali na "Elekeli ya sika." (1 Bakolinti 5:7.) Topesaka "bambeka ya sika" (1 Petelo 2:5) pe topesaka "makabo ya sika ya masanzoli" epai ya Nzambe (Baebele 13:15). Mosakoli Yisaya alobaki ete esengeli kopesa basaleli ya Nzambe "nkombo ya sika." (Yisaya 62:2.) Esakweli oyo ekokisamaki ntango bayekoli babengaki bango "Baklisto liboso na Antiokia." (Misala 11:26.) Lisusu, na Boyokani ya Sika tozali na "mokolo ya sika ya losambo" (1 Bakolinti 16:1-2; Emoniseli 1:10), oyo ezali mokolo ya yambo ya poso to mokolo ya Nkolo. Ekomonana ete makambo nyonso oyo ezali na Boyokani ya Sika ezali ya sika.

MAKAMBO YA NKOLO

Na Boyokani ya Sika ezali na makambo mingi mpenza oyo etiamaki lokola ya Nkolo --- "biloko ya Nkolo." Kotanga mwa ndambo ya makambo oyo eko, kosalisa biso tosepela na "mokolo ya Nkolo." Tolobeli na Boyokani ya Sika "nzoto ya Nkolo" (1 Bakolinti 11:27-29), "liwa ya Nkolo" (1 Bakolinti 11:26), "mesa ya Nkolo" (1 Bakolinti 10:21), "Elambo ya Nkolo" (1 Bakolinti 11:20), "bayekoli ya Nkolo" (Misala 9:1), "ba Makila ya Nkolo" (1 Bakolinti 11:27), "ndako ya Nkolo" (1 Timote 3:15), pe "mokolo ya Nkolo." (Emoniseli 1:10.) Makambo mosusu ekokaki kolobelama lokola ya Nkolo, kasi oyo ekoki mpo na kolakisa ete ntango tozali kolobela "mokolo ya Nkolo" ete tozali kotia yango na kelasi ya makambo mingi, mingi mosusu ya ntina oyo ezali ya Nkolo na nse ya kondimana ya sika. Kutu, Boyokani ya Sika eyaki na nzela ya Nkolo Yesu Klisto; azali moyokanisi ya kondimana moko ya malamumu koleka. Moize azalaki moyokanisi ya kondimana ya kala, kasi Klisto azali moyokanisi ya kondimana ya sika. Boyokani ya Kala ekangamaki mpe esantisamaki na makila ya banyama, kasi Boyokani ya Sika ekangami mpe esantisami na makila ya Nkolo Yesu Klisto. Ezali kondimana ya Nkolo, bolingi mpe litatoli na ye ya nsuka epai ya moto. Ekozala likambo ya kokamwa soki mokolo ya sika ya losambo etiamaki na Boyokani ya Sika mpe babengaka yango te "mokolo ya Nkolo." Toyebi ete "mokolo" esalelami na ndimbola ekeseni na Biblia, kasi mokolo ya yambo ya poso etiamaki lokola mokolo ya Nkolo mpe endimami lokola mokolo ya losambo na bakristu ya liboso. Kutu, banda Pantekote mokolo ya liboso ya poso esalelami, mokolo ya losambo ya ntina mingi na kolanda kondimana ya sika.

MOKOLO YA LIBOSO YA POSO

"Mokolo ya yambo ya poso" ebengami na Molimo Mosantu "mokolo ya Nkolo." "Nazalaki na Molimo na mokolo ya Nkolo." (Emoniseli 1:10) Awa tozali na Yoane oyo azali koloba ete azalaki "na Molimo" na mokolo moko ya ntina mingi, "mokolo ya Nkolo." Ezali na bantina mingi ya kobenga mokolo oyo lokola "mokolo ya Nkolo." Ya liboso, Nkolo asekwaki uta na bakufi na "mokolo ya yambo ya poso." (Matai 28:1; Malako 16:2; Luka 24:1 mpe Yoane 20:19) Awa, bakomi nyonso minei ya nsango malamuru bayebisi biso ete Yesu asekwaki na bakufi na mokolo ya liboso ya poso. Yango ezali moko ya bantina ya kopona mokolo ya yambo ya poso lokola mokolo ya Nkolo. Nsima ya lisekwa na ye, atikalaki awa na mabele mikolo soki ntuku minei. (Misala 1:3) Na boumeli ya mikolo ntuku minei wana abimaki ebele; tozali na lisoló ya bato soki zomi na misato oyo Yesu abimaki nsima ya lisekwa na ye mpe liboso ya komata na ye. Kobima nyonso esika ngonga elobelami ezalaki na mokolo ya liboso ya poso. Ezali na mwa ba appearances esika ngonga, elobelami te, kasi tango ngonga elobelami, e désigner lokola ezali na mokolo ya liboso ya semaine. Asalaki bomati na ye epai ya Tata mpe na nsima atindaki Molimo Mosantu, engebene na elaka, epai ya bantoma na mokolo ya Pantekote, oyo ezalaki mokolo ya yambo ya poso. (Levitike 23:11, 15-21.) Lingomba ebongisamaki na Pantekote, mpe lisukulu ya liboso ya nsango malamuru na mobimba na yango esakolamaki na Petelo na Pantekote oyo. Yango wana, lokola Pantekote ezalaki mokolo ya liboso ya poso, mokolo ya liboso ya poso ekomi mokolo ya mbotama ya lingomba ya Nkolo. Bayekoli ya liboso bakutanaki na mokolo ya yambo ya poso mpo na kolia Elambo ya Nkolo. "Mpe na mokolo ya yambo ya poso, ntango toyanganaki mpo na kobuka mampa, Paulo asololaki na bango, akanisaki kokende na mokolo oyo elandaki; mpe aumelaki maloba na ye tii na minuit." (Misala 20:7) Lisusu, bayekoli ya liboso bapesamaki mitindo ete bápesa likabo moko ya sipesiale na mokolo ya liboso ya poso. "Sikoyo na ntina ya bosangisi mpo na basantu, lokola napesaki mitindo na mangomba ya Galatia, bino mpe bósala bongo. Na mokolo ya yambo ya poso, moko na moko na bino alala pembeni na ye na ebombelo, lokola akoki, ete liboke moko te ekozwama ntango nakoya." (1 Bakolinti 16:1-2.) Awa Paulo apesi malako na lingomba ya Korinti mpo na kosala lokola atindaki mangomba ya Galatia; basengelaki kopesa likabo yango na mokolo ya liboso ya poso. Yango esengelaki kosalema mpo ete ntango Paulo akoya kozwa likabo yango eumelaka te. Emonisi ete bakristo ya liboso bazalaki kokutana na mokolo ya liboso ya poso. "Mpe tókanisa moko na mosusu mpo na kosilikisa na bolingo mpe misala malamuru; tótika koyangana na biso moko te, lokola momeseno ya bamosusu ezali, kasi tólendisana; mpe mingi koleka, lokola bozali komona mokolo ezali kobelema." (Baebel 10:24-25 .) Wana ezali mwa bantina oyo ekoki kopesama mpo na kobenga mokolo ya yambo ya poso mokolo ya Nkolo.

Na Nzembo 2:7 tozali na oyo elandi: "Ozali mwana na ngai; lelo naboti yo." Notez bien "mokolo oyo" ndenge tolobeli awa. Na Misala 13:32-33 toyekoli ete yango ekokisamaki na lisekwa ya Klisto. "Mpe tozali komemela bino nsango malamuru ya elaka oyo epesamaki epai ya batata, ete Nzambe akokisaki bana na biso, na ndenge asekwisaki Yesu; lokola ekomami na nzembo ya mibale: Ozali Mwana na ngai, lelo naboti yo." Yango wana, Yesu andimaki ete azali Mwana ya Nzambe oyo abotamaki na nzela ya lisekwa na ye kati na bakufi na mokolo ya liboso ya poso. Esakweli ya Yoele (Yoele 2:28; Misala 2:1-4, 16, 17) ekokisamaki na mokolo ya Pantekote oyo ezali mokolo ya yambo ya poso. Klisto akómaki mokonzi na kiti na ye ya bokonzi na mokolo yango. (Zekalia 6:13; Misala 2:29-36 .) Mobeko ya sika ebandaki kosala lokola liloba ya Nkolo ezalaki kobima na Yelusaleme na mokolo wana. (Yisaya 2:3; Luka 24:47, 49 mpe Misala 2 .) Makambo

nyonso wana emonisi ete Nzambe akumisaki mokolo ya liboso ya pɔsɔ lokola mokolo ya kokokisama ya makambo mingi ya minene. Moto moko te asengeli kokamwa ete mokolo ya liboso ya pɔsɔ ebengami "mokolo ya Nkolo." Petelo alobaki ete "Nzambe mpe Tata ya Nkolo na biso Yesu Klisto apambolama, oyo engebene ngolu na ye monene abotaki biso lisusu mpo na elikya ya bomoi na lisekwa ya Yesu Klisto uta na bakufi." (1 Petelo 1:3.) Yango elimboli nini? Elakisi kaka ete na lisekwa ya Yesu Klisto ete bantoma babotamaki lisusu mpo na elikia ya bomoi na lisekwa ya Klisto; elingi koloba lisekwa na ye esilisaki mosala ya kobotama na bango lisusu. Bazongaki lisusu na libiangi na bango ya kala nsima ya kobakama na ekulusu ya Klisto, kasi sikawa basekwi na elikia ete Nkolo na bango oyo abakamaki na ekulusu azali sikawa Mosikoli ya moto asekw. Ezali likambo ya kosepelisa koyeba esika ya ntina oyo lisekwa ezali na yango kati na kosakola ya bantoma na ebandeli; kutu, Petelo alobeli soko moke te likambo ya kobaka Yesu na ekulusu kozanga kolobela lisekwa na ye. Likebi esengeli awa na Nzembo 118:22-24. "Libanga oyo batongi baboyaki ekómi motó ya nsonge. Oyo ezali mosala ya Yehova; ezali likambo ya kokamwa na miso na biso. Oyo ezali mokolo oyo Yehova asali; tokosepela mpe tokosepela na yango." Mokolo nini? Ezali mokolo ya lisekwa, mokolo ya ntina mingi na mwango ya bosikoli ya bato. Ezali na baoyo basalaka mokolo ya mbotama na ye kozanga bokonzi ya Nzambe. Nzambe aponi mokolo ya yambo ya poso, mokolo ya lisekwa ya Nkolo na biso, lokola mokolo ya losambo ya ntina mpo na bato na ye na nse ya kondimana ya sika. Yango wana, tozali na bantina mingi ya kobenga mokolo ya liboso ya poso mokolo ya Nkolo.

OYO BA ADVENTISTES BATEYA

Ba-adventiste bakutanaki mpo na mbala ya liboso na mokolo ya liboso ya pɔsɔ. Joseph Bates akendaki kotala bandeko mosusu oyo bazalaki bandimi ya Lingomba ya Baptiste ya Mokolo ya Sambo. Ayekolaki mwa ntembe epai na bango mpo na kokutana na mokolo ya Sabata; azongisaki ntembe yango mpe akotisaki yango na Lingomba ya Advent. Madame White abundaki na bokutani na mokolo ya Saba kino akokaki te koyanola na maloba maye Joseph Bates abimisaki. Na nsima, amonaki emonaneli oyo kati na yango amonaki ete mokolo ya Sabata ebatelami mpe ezali kokangama na baklisto lelo. Na nsima, Lingomba ya Advent ya mokolo ya nsambo esalemaki na 1845. Soki kobatela mokolo ya liboso ya pɔsɔ ezali "elembo ya nyama," boye Lingomba ya Advent ezalaki na elembo ya nyama; Madame Ellen G. White azalaki na elembo ya nyama. Tozali na disque na "Life Sketches ya Ellen G. White" ya vision oyo Madame White azalaki na yango. "Mpaka Bates azalaki kopema na mokolo ya samedi, mokolo ya nsambo ya poso, mpe alendisaki yango likolo ya likebi na biso lokola Sabata ya solo. Nayokaki ntina na yango te, mpe nakanisaki ete asalaki libunga na kofanda likolo ya mobeko ya minei koleka likolo ya libwa mosusu. Kasi Nkolo apesaki ngai botali ya esika mosantu ya lola. Tempelo ya Nzambe efungwamaki na lola, mpe nalakisaki sanduku ya Nzambe." ezipami na kiti ya ngolu. Baanzelu mibale batelemaki moko na nsuka nyonso mibale ya masuwa na mapapu na bango etandamaki likoló na kiti ya ngolu, mpe bilongi na bango ebalukaki epai na yango, anzelu na ngai oyo azalaki elongo na ngai ayebisaki ngai, ezalaki komonisa mampinga nyonso ya lola oyo bazalaki kotala na bobangi ya limemya epai ya mobeko ya Nzambe, oyo ekomamaki na mosapi ya Nzambe, mpe 1 atombolaki ezipeli ya masuwa ba tableaux ya mabanga oyo Mibeko Zomi ekomamaki likolo na yango. Nakamwaki ntango namonaki mobeko ya minei na katikati mpenza ya mibeko zomi na halo ya pole ya pete oyo ezingami na yango. 'Anzelu alobaki ete, 'Ezali ye moko kati na zomi oyo elimboli Nzambe ya

bomoi oyo akelaki lola mpe mabele mpe biloko nyonso oyo ezali kati na yango." (Nkasa 95 mpe 96.) Sikawa bozoba lokola emonisami na bimonaneli ya Madame White akomi bokonzi mpo na ba Adventistes ya Mokolo ya Sambo oyo bazali kosambela na Mokolo ya Saba. Amonaki bitando mibale ya mabanga likolo na yango ekomamaki Mibeko Zomi, alobi, mpe na nsima amonaki halo zingazinga ya mobeko ya minei oyo ezali na mokolo ya Saba, oyo etyaki mobeko oyo likolo ya misusu nyonso. Atie mobeko ya minei oyo epesamaki na bato ya Bayuda likolo ya mobeko ete okozala na Nzambe mosusu te liboso na ngai. Mpo na ba Adventistes ya Mokolo ya Sambo mokolo ya Saba ezali eloko se moko oyo ekesenisaka Adventiste na mangomba mosusu nyonso. Ezali na mitindo motoba ya Baadventiste, mpe Adventiste ya Mokolo ya Sambo, oyo ebandisamaki na Madame White, ezali kozanga momonisi oyo azali na mpiko ya. kobatela ye lokola mosakoli ya Nzambe; balobaka ete apemamaki na Nzambe, mpe alobi ete apemamaki na Nzambe, kasi likambo na bango ezali kolela mpo na mobateli mpe moko te kati na bango andimi koya mpo na komibatela. Mpo na nini? Po bakoki ko défendre ye te.

EST CE QUE PAPA YA ROME A CHANGER SABATE?

Likambo oyo ete pápa ya Loma abongolaki mokolo ya Sabata na mokolo ya liboso ya poso elobamaki mpo na mbala ya liboso na Madame Ellen G. White. Madame White alobi: "Na kati ya masuwa ezalaki na nzungu ya wolo ya mana, lingenda ya Arona oyo ebimaki, mpe bamesa ya mabanga, oyo ekangamaki esika moko lokola buku. Yesu afungolaki yango, mpe namonaki Mibeko Zomi ekomami likolo na yango na mosapi ya Nzambe. Na mesa moko ezalaki minei mpe na mesa mosusu motoba. Minei oyo ezalaki na mesa ya liboso ezalaki kongenga koleka motoba mosusu. Kasi oyo ya minei, etinda ya Saba, engengamaki." likolo lya bango banso mpo ete Sabata ebombamaki mpo ya kokumisa nkombo mosantu ya nkembo-mobeko moko ya nkembo ezalaki nzingazinga na yango te. mpo ete abongwanaka ata moke te. Kasi pápa abongolaki yango banda mokolo ya nsambo tii mokolo ya liboso ya poso; ("Early Writings of Ellen G. White," lokasa 33.) Lisusu na lokasa 65 ya buku yango kaka Madame White alobi ete, "Pápa abongoli mokolo ya bopemi uta mokolo ya nsambo kino mokolo ya yambo." Na bimonaneli bikeseni Madame White alobaki ete pápa abongolaki mokolo ya Saba na mokolo ya yambo ya poso. Tótalela efundeli na ye mpe tótala boniboni bosolo ezali kati na yango. Bomikundola ete Nkolo alakisaki ye na emonaneli ete pápa abongolaki Sabata na mokolo ya yambo ya poso. Mpo na nini Nkolo asengelaki komonisela Madame White na emonaneli ete pápa abongolaki Sabata uta mokolo ya nsambo kino mokolo ya yambo ya poso soki bakoki kolakisa ete ebongwanaki na Kondimana ya Sika? Mpo na nini ba Adventistes ya Mokolo ya Sambo bamekaka te kolakisa na Kondimana ya Sika ete mokolo ya Saba ebongwanaki na mokolo ya yambo ya poso? Ba-Adventiste ya mokolo ya nsambo bandimaka ete Lingomba ya Katolike esalemaki te tii na ekeke ya minei; bandimaka ete Lingomba ya Katolike ekolaki mpenza te kino pene na mobu 304 T.B. Ndenge nini bakoki kopesa ntina moko boye mpo baklisto báyangana na mokolo ya liboso ya poso ntango molai boye? Bazali ata sikoyo koloba ete bakoki kopesa mwa bilembeteli oyo emonisi ete pápa ya Katolike asalaki mpenza mbongwana yango. Bakoki koyebisa biso te pápa nini asalaki mbongwana yango; bayebi ete ezali na lisolo moko te ya bulé to ya mbindo oyo ezali kokoma likambo oyo ete pápa asalaki mbongwana. Ata soki Bakatolike basengeli koloba likambo ya ndenge wana, ndenge nini likambo yango ekokaki komonisama? Ezali na elembeteli moko te oyo emonisi ete pápa asalaki mbongwana ya ndenge wana, mpe ntango Ba-Adventiste ya Mokolo ya Sambo bazali kofunda

yango basalaka yango kozanga elembeteli moko. Bakoki kaka kolakisa vision ya Madame White que pápa nde asali changement. Constantin azalaki mokonzi ya Loma, kasi azalaki pápa te; azalaki mokonzi kobanda mobu 306-337 T.B. Azalaki na mibeko oyo ebimisamaki mpo na kotambwisa etamboli na mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ, .kasi ezali na mobeko to mobeko moko te na lisolo ya Baloma epai abongolaki mokolo ya Sabata na mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ. Ezali likambo moko kosala mibeko oyo ezali kotambwisa etamboli ya bana-mboka na mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ, mpe likambo mosusu kotya mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ lokola mokolo ya losambo. Na mbala oyo mpe, balobi ete Likita ya Laodikia, oyo ekutanaki na mobu 363 T.B., endimisaki mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ lokola mokolo ya Nkolo. Esengeli kobosana te ete mokolo ya yambo ya poso esilaki kokumisama uta mikolo ya ebandeli ya lingomba ya Nkolo na biso kino na tango wana na bakristu banso.

Molobi ayebaki ete uta na estrade oyo esakolamaki ete pápa ya Lingomba ya Katolike abongolaki mokolo ya Sabata uta mokolo ya nsambo kino mokolo ya yambo ya poso; yango wana, asengaki mokonzi oyo eleki monene na Lingomba ya Katolike na engumba Nashville, na etúká ya Tennessee, apesa mateya ya Lingomba ya Katolike na likambo yango. Atunaki motuna oyo: "Bakatolike bateyaka ete pápa ya Loma abongolaki Sabata ya mokolo ya nsambo na mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ?" Eyano eyaki na "Te" moko ya makasi! "Basalaka likambo ya boye te; basali likambo ya boye ata moke te." Na nsima, batunaki nganga-nzambe ete: "Okotya maloba wana na mokanda?" Na nsima, akomaki mokanda oyo elandi, oyo ekomamaki na mokolo ya 14 Desembe 1944.

"Monganga H. Leo Boles."

Monsieur:

"Na eyano na motuna na yo, Nani abongolaki Sabata na mokolo ya lomingo? Nalingi koloba ete, engebene na bilembeteli ya malamú koleka, ezalaki bantoma bango moko mpo na kokanisa lisekwa ya Klisto. Momeseno ya kokutana elongo na mokolo, mokolo ya yambo ya poso mpo na kosepela Elambo ya Nkolo mpe kopesa nkombo ya mokolo wana lokola mokolo ya Nkolo emonisami na santu Paulo, Misala 20: 7 mpe 1 Bakolinti16: 2, mpe na Santu Yoane, Emoniseli 1: 10.

"Na 'Didache to Mateya ya Bantoma Zomi na Mibale,' oyo ebandi na mobu 100 T.B. (yango ezongi kuna kaka mwa bambula, mbala mosusu mwa moke, nsima ya liwa ya Yoane), etinda epesami: 'Na mokolo ya Nkolo bosangana mpe bobuka mampa mpe bopesa matondi, nsima ya koyambola masumu na bino, ete mbeka na bino ezala peto. (Mokapo 14.)"

"Santu Ignace, martiru (mbula 107), alobeli bakristu lokola 'batosaka lisusu Sabata te, kasi bazali kobika na kokumisa mokolo ya Nkolo oyo mpe Bomo na Bisó esekwaki lisusu." (Ad Magnes IX.) Na Mokanda na ye epai ya Barnabasi, mokapo XV, alobi ete: "Yango wana mpe tozali kobatela mokolo ya mwambe (elingi koloba mokolo ya liboso ya ꝑꝛꝛꝛ) na esengo, mokolo oyo Yesu asekwaki uta na bakufi."

"Santu Justin (mbula 165) azali mokomi ya liboso ya moklisto oyo abengaki mokolo yango mokolo ya lomingo na eteni oyo ekumisami oyo alimboli na bozindo losambo oyo bakristu ya liboso

bapesaki Nzambe na mokolo wana-elingi koloba, mbeka ya nzoto mpe makila ya Klisto elongo na mabondeli oyo elandi yango, kosakola, mpe kotánga Kondimana ya Kala mpe ya Sika. (Apol. 65.))

"Na bongo, ezali polele uta na matatoli ya kala mingi mpe ya solo oyo tozali na yango ete momesano ya kosepela Elambo ya Nkolo na mokolo ya lomingo ebandaki epai ya bantoma, mpe, na yango, ezalaki na boyokani na mokano ya Klisto oyo apesaki bango nguya ya kosala mbongwana ya mbalakaka ya ntango mpe lolenge ya kotosa lingomba ya ndenge wana. Bango, ya solo, bapesamaki nguya te ya kobongola mobeko ya bozalisi oyo ezali kotinda bato banso bámpesa na likambo moko boye." ntango kaka na losambo ya Nzambe oyo ezali mokumba ya ntina oyo etindamaki na mobeko ya misato, kasi ntango mpe makambo mikemike ya kotosa yango elingaki kobongwana na ntembe te momesano yango elingaki kobima na bantoma te mpe elingaki kokóma ya mokili mobimba na mokili mobimba ya boklisto soki Nkolo na biso alingaki yango te Likambo oyo ete etuluku moke ya bakristu (koloba na ntina ya ba Adventistes), oyo ebandaki mbula nkama zomi na mwambe nsima ya bantoma kosambela na mokolo ya nsambo ezali na ntina te soki tokokanisi yango na momesano ya mokili mobimba mpe bonkoko ya kala oyo ezali kopesa nzela na mokolo ya lomingo."Nazali kolikya ete oyo ezali eyano ya kosepelisa na motuna na yo.

Na motema moko mingi ya yo, .
"RT. Rev. MSGR. AA SIFNER, VG".

Ezali sembo na Bakatolike koloba ete balobaka te ete pápa ya Loma abongolaki Sabata na mokolo ya liboso ya poso. Mikanda nyonso oyo moto nyonso akoki kozala na yango epai ya Baadventiste ya Mokolo ya Sambo oyo bazali kofunda ete pápa abongolaki Sabata ezali lokuta; soki moko na bino azali na mikanda ya ndenge wana, bokoki kokoma likoló na yango, "Oyo ezali solo te."

ELENGI YA NKOLO

Yesu apesaki bayekoli na ye mitindo ete bálya Elambo ya Nkolo. (Matai 26:26; Luka 22:19; 1 Bakolinti 11:24-25.) Nkolo atindaki bato na ye báyangana. "Botika koyangana na bino moko te, lokola ezaleli ya bamosusu." (Baebele 10:25 .) Ata soki eteni mosusu ya verse oyo ekoki kolimbola nini, tozali mpenza na liteya ya petεε mpe ya polele ete baklisto basengelaki te kotika koyangana elongo. Bapesi bango mpe mitindo ya kolya Elambo ya Nkolo; basengeli koyangana mpo na kolya elongo bilei ya mpokwa. Bazalaki kolya bilei ya mpokwa ntango bazalaki koyangana. (1 Bakolinti 11:20-33.) Paulo alobi awa ete: "Ntango bozali koyangana elongo, likoki te ya kolya elambo ya Nkolo." Yango wana, bazalaki kolya bilei ya mpokwa ntango bazalaki koyangana. Sikawa batindami kolia yango, mpe batindami kosangana; mpe tomoni ete balyaki bilei ya mpokwa ntango bayanganaki. Mpo na nini bazali kolya yango? Na bokundoli liwa mpe mpasi ya Nkolo kino akoya. Yango wana, boye ezali na lisekwa na ye oyo emonisami awa; akokaki koya lisusu mbala ya mibale te soki azalaki na bomoi te, soki asekwi na bakufi te. Yango wana, Elambo ya Nkolo na ndimbola na yango na nsima eliamaka na mokolo ya yambo ya poso lokola ebongiseli ya bokundoli liwa ya Nkolo mpe koya ya mibale. Yango ezali polele mpenza. Kasi, baklisto bazalaki

koyangana na mokano ya kolya Elambo ya Nkolo. (1 Bakolinti 11:33.) Kasi bayanganaki mpo na kobuka mampa to kolya Elambo ya Nkolo na mokolo ya yambo ya poso. Lisekwa ya Nkolo na mokolo ya yambo ya poso, kokita ya Molimo Mosantu na mokolo ya yambo ya poso, mpe kolia Elambo ya Nkolo na mokolo ya yambo-nyonso ezali konyata ete oyo ezali mokolo ya Nkolo. Toyekoli ete Molimo Mosantu ayaki na mokolo ya yambo ya poso, ete lingomba ebongisamaki to ebandaki mosala na yango na mokolo ya yambo ya poso, ete bakristu bakutanaki mpo na kolia Elambo ya Nkolo na mokolo ya yambo ya poso, mpe ete Yoane azalaki na Molimo na mokolo ya Nkolo, nyonso wana eteyaka biso ete mokolo ya yambo ya poso ezali mokolo ya Nkolo.

Bato ya Nzambe lelo basangani mpo na kolya Elambo ya Nkolo na mokolo ya yambo ya poso. Sabata ya mibeko ezalaki mokolo mosusu mpenza mpe ebatelamaki mpo na ntina mosusu mpenza. Bokeseni ezali mingi na ntina ya bakristu bokutani na mokolo ya Nkolo mpe Bayuda kopema na mokolo ya Saba lokola ezali kati na butu mpe moi, Klisto mpe Satana. Mokolo ya Nkolo ezwi esika ya Sabata ya Bayuda te; Saba elongolamaki na nzela ntango Boyokani ya Kala ekokisamaki; mokolo ya sika, mokolo ya liboso ya poso, epesamaki mpo na baklisto na nse ya kondimana ya sika. Kolya Elambo ya Nkolo na mokolo ya yambo ya poso ezali eloko se moko oyo ekesenisaka mokolo ya yambo ya poso na mokolo mosusu nyonso. Tokoki koyemba masanzoli ya Nzambe na mokolo ya yambo ya poso, kasi tokoki koyemba masanzoli na ye mokolo nyonso mpe mikolo nyonso. Totángaka Biblia mokolo ya liboso ya poso, kasi tokoki kotángá Biblia mikolo nyonso mpe tosengeli kotángá yango. Tobondelaka mokolo ya liboso ya poso, kasi tokoki kobondela mpe tosengeli kobondela mikolo nyonso. Tokoki kopesa ya makoki na biso na mokolo ya yambo ya poso, kasi tokoki kopesa lokola tozali na libaku mpe lokola mposa ezali na mokolo nyonso. Yango wana, kolya Elambo ya Nkolo na mokolo ya liboso ya poso ezali likambo bobele moko oyo ekesenisaka mokolo oyo na mokolo mosusu. Na mokolo oyo pe mokolo oyo kaka tolia Elambo ya Nkolo.

Ezali kaka na likambo moko oyo ezali lisusu mosika na oyo etali mokolo ya liboso ya poso. Nzambe abongisi yango mpo bato na ye bakutana na mokolo ya liboso ya poso. Moto akoki kobongola manaka; akoki kotonga manaka oyo ezali kaka na mikolo motoba mpo na poso; Russie esalaki yango mpe eumelaki na boumeli ya mbula moko na ndambo na programe ya poso ya mikolo motoba. Bikólo mosusu mpe basali bongo. Ndenge nini Adventiste ya Mokolo ya Sambo akoki kosambela na mokolo ya nsambo ya poso wana ezali kaka mikolo motoba na poso? Nzambe abongisi yango mpo ete moto akoki te kotonga manaka ya mikolo na poso kasi ete ekozala na "mokolo ya yambo ya poso." Yango wana, abongisi yango mpo ete bato na ye —ezali na ntina te mbongwana boni ekoki kosalema —bakoki kokutana na mokolo ya yambo ya poso. Soki moto asengeli kosala programe ya mikolo mitano mpamba na poso, baklisto bakokutana na mokolo ya liboso ya poso mpo na losambo. Baadventiste ya mokolo ya nsambo bakokaki te koyangana mpo na losambo, mpamba te poso yango ezalaka na mikolo nsambo te. Yango emonisi bwanya ya Nzambe na ebongiseli ya mokolo ya liboso ya poso, mokolo ya Nkolo, lokola mokolo ya ntina mingi mpo na losambo. (Lisukulu oyo H. Leo Boles asalaki, na mokolo ya 21 Desembe 1944, na Ndako ya Ekaniseli ya Etumba, na Nashville, na etúká ya Tennessee)

